

SOKOLOVSKO

Č. 2
2012

Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova: Evropa investuje do venkovských oblastí

Tato krasavice řady 422 s názvem Arcivévoda Karel, již využívala Buštěhradská dráha, je umístěna v železničním muzeu v Lužné u Rakovníka (viz článek na str. 11).

Erb rodu Šliků (viz článek na str. 4).

Hrob A. Kapperera na Přebuzi, foto V. Bružeňák (viz článek na str. 10).

Obsah:

Slovo redakce (M. Makovička)	1
Hotel THEIERL v Sokolově (J. Rund)	2
Loketská válka (J. Boukal).....	4
Poprava poručíka Adalberta Kapperera v dubnu 1945 na Přebuzi (V. Bružeňák)	6
Menšinový učitel Jaroslav Slípka (R. Aubrecht)	11
Napojení Sokolova na železniční síť v 19. století (J. Jiskra).....	12
Krvavá demonstrace v Kraslicích roku 1899 (St. Meisl).....	16
Příběh manželů Löwyových (H. Kavková) ..	18
Historie kinematografie v Sokolově (Falknově) v kontextu jejího vzniku a vývoje v Čechách a ve světě do roku 1945 – 2. část (J. Kubíček)	22
Emil Rösler – zapomenutý architekt (M. Rund)	27
Eva Erbenová (V. Bružeňák)	29
Jak se z Falknova nad Ohří stal Sokolov (M. Makaj)	31
Pocta starým stromům Sokolovska v kresbách Vladimíra Lepše – 3. část (J. Michálek).....	35
Opomíjená místa v krajině I. – Ptačí (P. Krása).....	38

Titulní strana: Kamenné snosy v oblasti Ptačí
Foto P. Krása (viz článek na str. 36).

Slovo redakce

Fandění našim

Nedávno skončila v Londýně 30. letní olympiáda. Kvalitní výkony sportovců mě tak jako v minulosti i tentokrát přilákaly k televizní obrazovce. Tato olympiáda však byla pro mě v něčem nová. Měli jsme zde zástupce z našeho města a fandění mohlo být o to osobnější. Na maratónský běh se kvalifikovala paní Ivana Sekyrová, kterou čas od času my Sokolováci potkáváme při jejím tréninku. Podobný pocit jako v tomto případě jsem několik měsíců před tím mohl prožívat při ME ve fotbale. Zápas našich s Portugalci jsem sledoval ve Slovinsku společně se známými z Rakouska. Když jsem se známým pochlubil, že na hřišti máme právě dva borce, co hráli za Sokolov, viděl jsem v jejich očích lehkou závist, kterou umocňoval fakt, že Rakušané se na turnaj nedostali. Oba zážitky mě přiměli znovu přemýšlet o významu regionálního sportu pro zvyšování našeho pocitu sounáležitosti s místem, ve kterém žijeme. Na vlastní kůži jsem si vyzkoušel, že dopad je významný. Přesto se však nezbavuji pochybností o efektivitě vynakládaných prostředků na podporu vrcholového sportu. Jsem zastáncem podpory sportovních aktivit dětí a mládeže, obdivuji nadšence typu paní Sekyrové. Obávám se ale, že prostředky, které spotřebuje hrstka tzv. vrcholových sportovců ve fotbale a hokeji, vysoce převyšuje objem peněz, kterými podporujeme mnohonásobně početnější mládežnické oddíly. A co teprve srovnání s dopadem ještě skromnější sféry, kterou je kultura, na zdravý vývoj mládeže a podporu regionální hrdosti. Víím, většina peněz, o kterých se zmiňuji, je soukromých. A je tedy bytostným právem jejich majitelů rozhodnout, jak s nimi naloží. Ale podnět k zamyšlení jak lépe posloužit potřebám regionu to určitě je.

Miroslav Makovička

SOKOLOVSKO Časopis obyvatel a přátel Sokolovska
Ročník 3, číslo 2 / 2012
Vydává: MAS Sokolovsko, o. p. s
Editor: Ing. Miroslav Makovička
Redakce: v.bruzenak@seznam.cz
Údaje o distribuci: <http://mas-sokolovsko.eu>

Výkonný redaktor: PhDr. Vladimír Bružeňák
Redakční rada: Miroslav Makovička,
Mgr. Vladimír Bružeňák, Bc. Petr Krása,
Ing. Michael Rund
Registrační číslo: MK ČR E 19466
Za obsah příspěvků zodpovídají autoři.

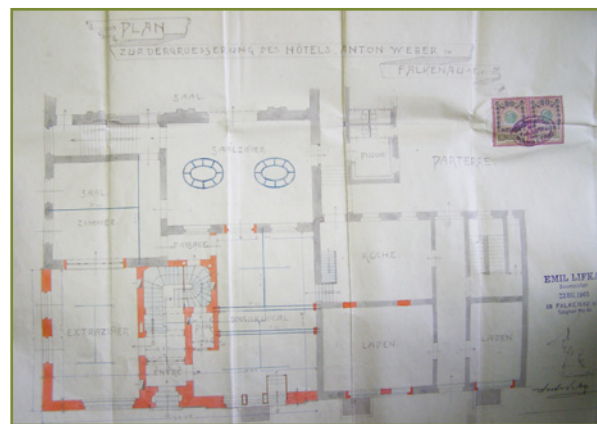
Hotel THEIERL v Sokolově

Název tohoto hotelu již mnohým čtenářům nic neříká. Jednalo se o objekt, který stál v místě, kde se dnes nalézá nákupní středisko Perla, č. p. 1786. Parcela má výměru přes 1500 m², a tak je zřejmé, že budov zde kdysi stálo více. Tyto stavby lemovaly ulici Brückengasse (J. K. Tyla) mezi dnešní ulicí Rokycanovou a M. Gorkého. Prostředním domem v řadě byl hotel pojmenovaný po majiteli – hotel Eichler. Nebyl ničím výjimečný, a přesto jej v roce 1873 koupil Anton Weber

Hotel Theierl.

z Karlových Varů. To proto, aby jako majitel pivovaru posunul svůj obchodní vliv směrem na západ. Pan Weber se narodil 18. 3. 1842 a pocházel z rodiny, která také vlastnila pivovar ve Vernéřově a Jirkově. Zde se Anton vyučil a poté byl na zkušené ve Vídni. Později získal znalosti v dalších provozech v Německu a ve Francii. V roce 1879 postavil svůj vlastní pivovar v Rybářích. Velmi se zasloužil o rozvoj této části Karlových Varů a stal se zde váženým občanem, proto mu císař František Josef I. v roce 1911 udělil za zásluhy titul „Edler von Hohengrund“. Předtím na přelomu století se Anton Weber rozhodl investovat do dostavby hotelu v tehdejším Falknově velkou částku. Projekt objednal u tehdy nejslavnějšího stavitele Emila Lifky, který zde ve městě realizoval řadu staveb, mezi které patřila synagoga, ale také například hotel na druhém břehu řeky Ohře – hotel Götzl, později známý jako hotel Český dům.

Plán rozšíření hotelu Weber.

K nové zástavbě Weberova hotelu byla určena parcela na rohu ulice. V sousedství tzv. „centrální“ školy byl již postaven sál s velkými obloukovými okny a rohová parcela byla obklopena dalšími objekty. Toto vše bylo pro návrh nové zástavby velice omezující. Stavitel Lifka celou situaci vyřešil tak, že navrhl na nároží pětiboký arkýř zastřešený cibulovou bání. V sousedství staré budovy hotelu umístil plochý rizalit, nad kterým osadil zdobnou atiku. Tak dosáhl toho, že pozornost návštěvníka, který sem přicházel přes kovový most od nádraží, byla

soustředěna na tyto prvky. Korunní římsy tohoto komplexu budov nejsou v jedné úrovni, přesto působí jednotně. V projektu použil stavitel mnoho novobarokních prvků. Navrhl kordonovou římsu zdobně profilovanou a nad okny s dekorativními suprafenestrami. Rovněž vstupní portál byl proveden se zdobným štukem a kruhovým oknem v nadpraží. Pravá rustikální část domu byla výrazná, členěná v přízemí bosováním obklopujícím velký, prosklený výklad. Ten byl také umístěn v levé části fasády, ale byl osazen do hladké pásové rustiky. Okna směrem k evangelickému kostelu měla v nadpraží oblouky. Okenních os bylo na této straně sedm. Byl zde také boční vstup, kterým se chodilo do sálu vlevo nebo do suterénu.

Hotel byl pojmenován po rakouském mocnáři Kaiser von Oesterreich, po vzniku první republiky to byl opět hotel Weber. Provoz hotelu zajišťoval Anton Köhler, který měl také pronajatý hotel Neuburger v Chebu. Pan Weber umírá v roce 1920 a vlastníky hotelu se stávají jeho děti a manželka. Ti žijí v Karlových Varech, a zřejmě proto prodávají tuto nemovitost panu Langkammerovi. Po krátké době nový vlastník zjistil, že současný provoz mu nevyhovuje a že prostory jsou malé. Objednal proto u stavitele Theierla adaptaci. Pracovalo se zejména v suterénu, kde byly vytvořeny tři místnosti pro pivnici. V patře zůstaly jídelny a salonky. V roce 1926 došlo na základě dohody mezi panem Langkammerem a stavi- telem k vyrovnání za stavební práce, a to tak, že rohová část připadla panu Theierlovi. Provoz hotelu zajišťovali manželé Hans a Emilie Weinischovi.

Již v roce 1932 měl hotel Theierl řadu dalších vlastníků a dokonce na právo vlastnické byla podána žaloba. Soudní spor se táhl až do roku 1939, kdy hotel zabrala německá armáda - wehrmacht. Tehdy byly pro její potřeby obsazeny prostory pivnice, kde byly vzpěrami zajištěny klenby proti případnému bombardování. Při náletu na město 17. dubna 1945, kdy byl v hotelu kromě jiného umístěn vojenský lazaret, dostala budova přímý

zásah a zahynulo zde mnoho osob.

Po válce byl celý prostor urovnán a byl nevyužit až do roku 1970. V té době ing. arch. Miloslav Sýkora společně s ing. arch. Zbyňkem Tichým s Plzeňského Stavoprojektu navrhují budovu domu odívání, která byla slavnostně otevřena v roce 1971 pod názvem PERLA. Pokud budeme pátrat ve starém tisku, zjistíme, že hotel Weber, Kaiser von Oesterreich nebo Theierl za dobu své existence patřil mezi nejvýznamnější hotely v tehdejší Falknově. Byla zde odehrána řada divadelních představení, zasedání zastupitelstva a dokonce utkání v zápasech a boxu. Hotel při

OD Perla, zde dříve stál hotel Theierl, foto J. Rund.

volbách sloužil jako volební místo, konaly se zde také předvolební schůze. K jedné z nich se váže i přítomnost budoucího prezidenta T. G. Masaryka v roce 1911. Tehdy přijel podpořit kandidaturu Simona Starka, který byl nominován za Svobodné socialisty. Věřím, že k této významné události bude do míst bývalého hotelu do budoucna umístěna pamětní deska. Málokteré město v pohraničí se přítomností prezidenta T. G. Masaryka totiž může pochlubit.

Jan Rund

(z připravované knihy autora o sokolovských restauracích)

Loketská válka

Pro přelom středověku a novověku byly charakteristické spory mezi příslušníky stavů panského, rytířského a městského. Zvláště měšťanům královských měst stouplo v čase po husitských válkách sebevědomí a v důsledku hospodářského rozmachu se rovněž rozšířilo jejich bohatství, takže jediné, v čem si nebyli s urozenými rovni, byla privilegovanost a bez ní si k nim mohli páni mnohé dovolit. Stejně tak se rytíři – a zvláště manové, tedy rytíři připoutaní závazky k hradům – cítili být utlačováni panstvem. Po mnoha srážkách mezi měšťany a šlechtou došlo roku 1517 k uzavření tzv. svatováclavské smlouvy, v níž si všechny strany ve sporu vzájemně vymezily, co kdo smí a nesmí v tom či onom prostředí. Jednoznačně nejvýznamnějšími impulzy ke vzniku této dohody byly boje o právo várečné a spory rytíře Jiřího Kopidlanského s pražskými měšťany, které řešil jejich mrzačením. Stejně tak důležité ovšem byly i tzv. loketské války, jejichž význam pro uzavření této smlouvy nelze podceňovat.

Loketsko získal již ve třicátých letech 15. století Kašpar Šlik, syn chebského prodejce látek a údajně studovaný právník, jenž udělal hvězdnou kariéru na dvoře císaře Zikmunda a stal se jeho kancléřem a posléze i hrabětem z Bassana (Itálie) a slovenského Holíče. Kašpar získal Loketsko s velkou pravděpodobností pod-

vodnými listinami, které byly později legitimizovány. V Lokti samotném Šlikové ovládali pouze hrad, avšak město si podrželo statut města královského. Rovněž manská soustava rytířských dvorců a tvrzí, které byly původně připoutány k loketskému hradu, zůstala pod králem. Po Kašparově smrti získal česká panství Šliků Matouš Šlik, Kašparův bratr a dřívější spoluvládce, zatímco zahraniční panství a tituly si ponechali Kašparovi potomci. Matouš se však dostal do sporů s Jiřím z Poděbrad, a tak v roce 1461 ztratili Matouš a jeho synovci Václav a Zikmund hrad Andělská Hora a léna v Litomeřickém kraji, která dříve udělil císař Zikmund jeho bratru Kašparovi. Král Jiří daroval tyto hrady a statky Zbyňku Zajíc z Házmburka, mocnému katolickému šlechtici, kterému se chtěl zavděčit. Na oplátku tohoto podstoupení majetku Šlikům potvrdil všechna jejich práva na Loketsku.

Jedna z podob erbů rodu Šliků.

V následujících letech se rozhořely boje mezi králem Jiřím a papežem o kompaktnost české panství se rozdělilo na Jiříkovy příznivce a odpůrce. Šlikové (včetně Matouše) zůstali Jiříkovi věrni, zato loketským měšťanům se „husitský král“ zprotivil a r. 1468 mu vyhlásili válku. Z toho pak pramenila vzájemná nenávist mezi Šliky a Loktem. Loketští se stali příznivci saských pánů z Plavna, zastánců Matyáše Korvína jakožto českého krále a vzájemné neshody nakonec Šlik vyřešil prodejem hradu saskému vévodovi Albrechtovi r. 1471. Ten však nebyl Loketskými do města vpuštěn a několikrát narazil na jejich odpor. Později bylo dohodnuto mezi pány Matoušem a Václavem Šliky na straně jedné a dvěma many a třemi měšťany na straně druhé, že se Loketsko opět dostane do područí Šliků. Na základě této smlouvy měli plavenští a saští vojáci od táhnout pryč z Loketska.

S Plavenskými se Šlikové bohužel příliš nedohodli a v následujících letech s nimi vedli válku. Aktivita protivné strany byla navíc podporována ze strany uherského krále Matyáše. Plavenští si na Loketsku dokonce zřídili základnu v podobě hradu Hartenštejna blízko dnešního Bochova, který jim byl náhradou za dříve vojsku krále Jiřího zničený Hungerberk na protějším kopci. Dne 22. června 1473 se plavenská strana uchýlila k zákeřnému útoku na Loket. Zničením vzplál na loketském předměstí dům jednoho z příznivců Plavenských, který zrovna nebyl v domě přítomen. Požár se pak rozšířil na celé město.

Hrad Loket.

o v hradu uzavřeném Šlikovi dozvěděl a přispěchal mu na pomoc a Mikuláš se s jejich pomocí z města probojoval.

Ještě téhož roku či o rok později se Matouš odhodlal k pomstě. Loket byl Šliky vyplněn a vypálen a při této příležitosti se jim podařilo ukořistit městská privilegia. Během tohoto přepadu se jim však též podařilo vypálit i městský kostel, v důsledku čehož byli Šlikové uvrženi papežem Sixtem IV. do klatby. Byli však natolik mocnými pány, že brzy získali od svatého stolce odpuštění.

Koncem sedmdesátých let dali loketští měšťané Šlikům opět najevo svůj odpor vůči nim a to tak, že postavili před městskou bránu mříže a vchod do města zatarasili plaňkami, čímž Šlikům zkomplikovali přístup k hradu. Tyto plaňky byly odstraněny teprve r. 1498 z nařízení Petra z Rožmberka, zastupujícího krále.

Počátkem devadesátých let 15. století se nad Šliky opět stahují mračna. Matoušův syn a Mikulášův bratr Jeroným, který po otci zdědil Loket, proti sobě popouzel loketské many a jejich předáka – Mikuláše Persteina – dokonce nechal 25. října 1490 popraviti. Pět dní poté v noci přepadl a vypálil chodovskou tvrz Václava Hýzrleho, který se mu také z ne zcela jasných důvodů zprotivil. Mnozí z dalších poškozených si na Jeronýma stěžovali u falknovského Mikuláše. Jeroným se bál trestu krále Vladislava, vzdal se držby Lokte a vypravil se do Budína prosit o odpuštění. Během cesty tam jej však zavraždili loupežníci. Loket pak tři roky spravoval jeho bratr Kašpar a poté se stal vlastníkem Lokte Jeronýmův syn Šebestián.

Šebestián Šlik nebyl o mnoho lepší než jeho otec. Měl právo držby klíčů od jediné městské brány, kterého často zneužíval, neboť se chtěl pomstít za otravné plaňky před branou. Město bylo mnohdy zavřené tak dlouho, dokud Šebestián nedonutil měšťany k poslušnosti. Krom toho se také náležitě angažoval v oblasti soudnictví a zatýkal měšťany, kteří se mu znelíbili. Šebestián se těmito drastickými opatřeními snažil Loketské přinutit ke slibů věrnosti, protože se pova-

Matoušův syn Mikuláš, budoucí zakladatel sokolovské (falknovské) větve Šliků, uviděl požár ze Sokolova (Falknova) a ihned přispěchal se svými lidmi městu na pomoc. Než Mikuláš dorazil, postihl červený kohout i loketský hrad. Vše bylo v plamenech, a tak byl – údajně – Mikuláš nucen přelapvat řeku a po skále vyšplhat do hradu. Hrad mezitím až na Markrabský dům shořel a Mikuláš vyběhl z hradu, aby pomohl hasit město. Mezitím se do města vetřeli Plavenští a Mikuláš se opět vrátil na hrad. Venkovský lid se

žoval za jejich „pána a vládce“, jelikož vlastnil jejich peníze. Král donutil Šebastiána ke zmírnění se, i přesto se Šebastián snažil prosadit svou a učinit Loketské svými poddanými. Nejinak tomu bylo v rámci jeho vztahu k loketským manům a tyto rytíře považoval rovněž za své poddané.

Loketští měšťané si šlikovskou tyranii nenechali líbit a proto se 14. prosince 1502 spojili s many a s Varskými. Šebastián si celkem záhy znepřátelil též bratry Pluhů z Rabštejna a bratry z Gutštejna, které pozval do Lokte na svatbu v únoru 1503. Během jakési bitky se měl Šebastián na Pluhů rozlítit a nechat je uvěznit. Nedlouho poté k městu přitáhlo vojsko krajského hejtmána Jindřicha z Plavna a spolu s ním bratři Gutštejnové. S tímto vojskem vymohli propuštění zajatých Pluhů a obě strany se poté dohodly, že tento spor bude řešit komorní soud. Téměř současně s tím bylo vyhověno i Loketským, na základě jejichž žádosti byl Šebastián předvolán před zemský soud. Loketští však ve sporu neuspěli a Šebastián získal právo stanné, jinak řečeno směl proti nim užít vojenské moci. Přesto král udělil těmto „vzbouřencům“ svolení k obraně proti krivdám, kterých by se na nim Šlik v budoucnu dopustil a také jim dal psaní s napomenutím Šlikovi, které mu měli odevzdat.

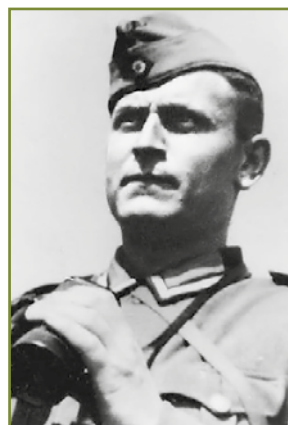
Jan Boukal

Poprava poručíka Adalberta Kapperera v dubnu 1945 na Přebuzi

V dubnu 1945 situace na válečných polích Evropy jasně napovídala, že válka je pro nacistické Německo prakticky prohraná a zřejmě co nevidět skončí. Síly západních spojenců se po březnovém překročení Rýna u Remagenu prohnaly jižním a středním Německem a rozvíjely svůj útok do Bavorska, Duryňska a Saska. Rudá armáda se probíjela k Berlínu a připravovala se na svou poslední velkolepou operaci - dobytí hlavního města nacistické říše. Německá armáda a další ozbrojené složky říše již začaly v tuto dobu jevit známky postupného rozkladu. Vzrůstal počet dezertérů, kteří se útekem z armády snažili zachránit si život či dostat se zpět ke svým blízkým. Někteří z takových zběhů se snažili opatřovat si potraviny a další nutné věci plněním a plundrováním, čímž se stávali nebezpečnými pro civilní obyvatelstvo. Objevovalo se jindy nemyslitelné odpírání rozkazů, které se v narůstající chaotické situaci jeví jako čím dál nesmyslnější a zbytečné. Ve snaze zabránit takovýmto projevům rozkladu a utužit morálku a stav německých vojsk sahala německé armádní velení čím dál častěji k tvrdým, až drastickým prostředkům.

Jedním z nich byly tzv. stanné létající soudy vybavené mimořádnými pravomocemi, především pravomocí prakticky ihned dopadené zběhy či odpírače rozkazů popravovat. Kromě vyhledávání dezertérů měly za úkol ve spolupráci s polním četnictvem a místními úřady shromažďovat po ústupu rozptýlené vojáky a vracet je k jejich jednotkám. Létající soudy byly vybaveny automobily a motocykly, aby se mohly rychle přesunovat tam, kde bylo potřeba, proto se jim říkalo právě létající.

Jeden takový soud vznikl v rámci 7. německé armády (kde jich bylo celkem 3-6) v březnu 1945 v hessenském městě Wittlich a jeho velitelem se stal major Erwin Helm, veterán z východní fronty, kde byl několikrát těžce raněn a v důsledku toho od roku 1943 neschopen frontové vojenské služby. Již koncem března

Poručík Adalbert Kapperer.

vykonával soud první tři popravy v městě Bensheim. S obviněnými vojáky byl vykonán velice krátký proces, který vlastně ani procesem nebyl. Veškeré námitky byly ignorovány, obhájce chyběl a s hlasováním se nepočítalo. Takových poprav vykonával Helmův létající soud za dva měsíce své činnosti kolem padesáti.

V souvislosti s ústupem německých vojsk se koncem dubna 1945 ocitl tento soud na Sokolovsku, kde si za své dočasné sídlo vybral obec Jindřichovice. Zde se jeho cesty zkrížily s pětadvacetiletým poručíkem wehrmachtu Adalbertem Kappererem, kterého toto setkání stálo život.

Adalbert Kapperer se narodil 9. 2. 1920 v Aschaffenburgu-Schweinheimu. Po skončení základní školy absolvoval kurs na obchodníka a poté se živil jako prodejce vín. Hodně při práci cestoval a ve volném čase se věnoval cyklistice, přičemž často podnikal i dlouhé cyklovýlety do vzdálenějších destinací. Byl členem mládežnické organizace Hitlerjugend a od roku 1939 také NSDAP. Roku 1940 se jako příslušník říšské pracovní služby RAD účastnil tažení do Francie, za což byl vyznamenán záslužným křížem. V říjnu téhož roku byl přijat do wehrmachtu a umístěn k oddílu těžkého dělostřelectva v Duryňsku. V květnu 1941 absolvoval kurs obsluhy radiostanice a následující roky strávil ve francouzské Normandii, ke konci služby u pobřežního dělostřelectva v Cherbourgu.

V době invaze do Normandie, tedy v červnu 1944, se v rodném Aschaffenburgu oženil, jeho manželka Elsa, která byla v tu dobu těhotná, však v lednu 1945 při spojeneckém bombardování města zemřela.

Kapperer by postupně povyšován a v říjnu 1944 až lednu 1945 prodělal důstojnický kurs v Pomořansku, po kterém byl povýšen na poručíka. Poté byl odvelen do severního Hesenska, k baterii těžkého dělostřelectva u města Fritzslau.

Kolem 20. března, jak se blížila do severního Hesenska fronta, byl určen jako velitel skupiny mužů, jež měla u Fritzslau střežit most a ničit americké tanky, které by se k mostu přiblížily. Jejich síla byla však omezená, a proto se záhy začali stahovat na Eschwege, Harz a potom směrem na Halle. Ústup probíhal za neustálých přestřelek a několikrát se Kappererovi muži probíjeli z obklíčení. 18. dubna se vyčerpání a unavení ocitli v Jindřichovicích na Kraslicku, kde právě shodou okolností pobýval létající soud majora Helma. Sám poručík Kapperer byl velice vysílen a nemocen, trpěl silnými bolestmi žaludku a střev a měl vysokou horečku. Odmítl však hospitalaci a žádal jen o opiové kapky, jež ho měly dostat na nohy.

20. dubna, v den narozenin Adolfa Hitlera, dostal přímo od majora Helma rozkaz přemístit se se svou skupinou do saského města Eibenstock, vzdáleného zhruba 33 kilometrů. Než se vydali na cestu, museli se jeho muži účastnit popravy mladého vojáka, který se u své jednotky hlásil o několik hodin později, než měl. Popravu nařídil Helmův soud a dle poválečných výpovědí se poručík Kapperer vyjádřil k tomuto činu odmítavě. Těžko mohl tušit, že jen za několik hodin jej potká stejný osud...

Kappererova skupina čítala asi 30 starších, unavených a nemocných mužů, někteří byli ranění a měli spíše ležet v lazaretu. Místo zbraní mělo mnoho z nich hole, o něž se při chůzi museli opírat. Jiní postrádali helmy a další vojenské vybavení, takže pohled na celou skupinku musel být více než tristní.

V rozkaze, který poručík Kapperer obdržel, nebyla žádná zmínka o bojovém úkolu ani o způsobu, jakým se mají do Eibenstocku dopravit. Prostě jen dojít na místo. Odpoledne 20. dubna se tedy vydali směrem na Přebuz a do Saska. Pochod musel být velice pomalý, neboť stav mužů byl žalostný, počasí špatné

A. Kapperer v důstojnické škole.

A. Kapperer na dovolené doma v Aschaffenburgu.

a cesta vedla neustále do kopce. Není divu, že se muži rychle vyčerpali a dále prostě již nemohli. Proto několik z nich požádalo Kapperera, zda-li by se nemohli na noc uložit někde v suchu a teple. Poručík, jenž sám musel být značně unavený, souhlasil a za místo odpočinku zvolil obec Přebuz, před níž se právě nalézali.

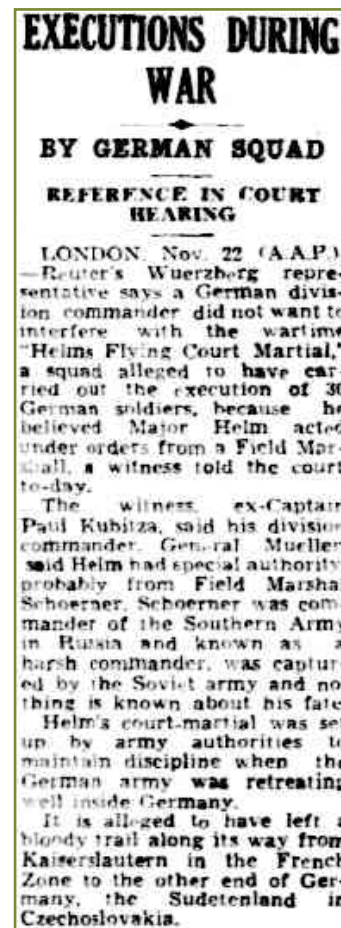
Po příchodu do obce nahlásil poručík příchod starostovi a následně rozdělil své muže do jednotlivých domů. V obci a jejím okolí se již nalézalo několik desítek německých vojáků a z těchto důvodů se obyvatelům a starostovi příchod dalších zřejmě vůbec nezamlouval. Poté, co Kapperer uleh do jednoho z domů, totiž starosta, jenž byl dříve místním vedoucím NSDAP, zvedl telefon a nahlásil příchod skupiny do Jindřichovic. Důvody tohoto činu mohly být různé. Možná již při příchodu Kappererových mužů jim starosta ubytování odmítl a požadoval jejich odchod. To však poručík zřejmě nechtěl připustit a prostě si ubytování pro své zvané muže vynutil. Starostův telefonát tak byl možná reakcí na toto narušení jeho autority.

Major Helm, jenž v Jindřichovicích zprávu přijal, okamžitě zorganizoval výjezd létačícího soudu, sám nasedl do jednoho z automobilů a vyrazil směr Přebuz. Ještě během jízdy určil za předsedu přelíčení nadporučíka Bruno Bähra a za žalobce poručíka Waltera Fernaua. Obhájce nebyl. Bähr již měl u sebe připravenou oprátku, což znamenalo, že již předem počítali s popravou.

Pozdě večer dorazila kolona na Přebuz a v kuchyni starostova domu okamžitě začal soudní „proces“. Helm a Bähr viděli celou věc jasně: poručík Kapperer nesplnil rozkaz dojet se svými muži do Eibenstocku a svévolně nařídil přenocování v obci. Přisedící důstojníci se vyjádřili ve stejném duchu a všichni souhlasili s okamžitým trestem smrti. Námitku vznesl pouze jeden z nich a vyslovil se proto, aby několikrát vyznamenaný důstojník byl místo trestu smrti degradován a poslán na frontu. Předseda Bähr však tuto připomínku nevzal na vědomí.

Poté, co se soud shodl na rozsudku, byl do místnosti předveden i poručík Kapperer. Hájl své rozhodnutí vyčerpaností svých mužů, ovšem soud jeho námitky odmítal. Tváří v tvář hrozcí popravě poručík žádal, aby mohl být okamžitě přeřazen na frontu a nasazen do boje. Připomněl své dosavadní bojové úspěchy a vyznamenání a snažil se odvrátit hrozbu smrti za každou cenu. Soud však zatvrdle jakékoliv jeho připomínky odmítal a předseda Bähr za porušení služebních povinností bez dalšího vynesl rozsudek smrti. Major Helm, který čekal venku, jej okamžitě potvrdil.

K popravě, jež se konala v časných ranních hodinách u starostova domu, bylo svoláno na 200 přítomných německých vojáků, pro které mělo být toto hrůzné divadlo odstrašujícím příkladem - tak se stane každému, kdo nebude plnit rozkazy či odmítne bojovat za konečné vítězství říše! Poručík Kapperer byl ještě ve starostově domě degradován a následně vyveden ven. Na krku měl pověšenou potupnou ceduli s nápisem „Odsouzen k smrti za hrubé porušení služebních povinností.“ Jak se asi musel cítit, po měsících

Novinová zpráva o procesu s členy létačícího soudu z deníku Cairns Post, Austrálie 1952.

a tedy i major Helm, z tábora propuštění. Odjel poté do města Glauchau v Sasku, kde měl rodinu, a začal zde pracovat na úřadě, ovšem již za necelý rok byl propuštěn. Poté pracoval jako personalista jedné továrny v Glauchau a roku 1948 se ocitl před soudem kvůli hospodářským machinacím. Byl odsouzen k peněžní pokutě a 2,5 roku vězení. Roku 1950 byl předčasně propuštěn a odstěhoval se do Lipska. To již byla realitou existence dvou německých států a bývalý major Helm se snažil dostat z toho východního do západního, čímž se ocitl v hledáčku východoněmecké tajné služby. Roku 1952 stanul opět před soudem pro pokus o útěk a také pro válečné zločiny, které nyní vypluly na povrch, neboť ve stejnou dobu začal v západoněmeckém Würzburgu proces s příslušníky Helmova létačícího soudu (např. s bývalým poručíkem Fernauem) a orgány SRN uvědomily příslušné úřady v NDR, co je vlastně Helm zač.

Roku 1953 obžaloval soud v Lipsku Helma z válečných zločinů a zločinů proti NDR. Případ vzápětí převzalo státní zastupitelství v Berlíně a spolu s Helmem obvinilo i Bruna Bähra. Oběma byl navržen trest do-

tvrdých bojů, po letech věrné služby, potom, co při náletu ztratil ženu, jež s ním čekala dítě. Prakticky celý život sloužil zemi a režimu, jehož krutost jej v posledních okamžicích své existence měla nyní stát život.

Exekuci velel poručík Fernau, katem měl být 19 letý voják neznámého jména, jenž již několik takových poprav provedl. Fernau přede všemi přečetl rozsudek smrti a poručík Kapperer se v posledním zoufalém pokusu zachránit si život ještě naposledy hlásil dobrovolně na frontu, ovšem Fernau jeho slova přerušil. Jeden z Kappererových mužů to již nevydržel, vystoupil z řady a žádal o milost pro svého velitele. Byl však vykázán, a i když se o totéž pokusil ještě jednou, výsledek byl stejný.

Tragické drama vyvrcholilo, když kat přehodil odsouzenci oprátku přes hlavu a větev stromu a automobil, na němž nebhý poručík musel stát, popojelo. V tu chvíli se Adalbert Kapperer chytil oprátky, již měl okolo krku, a ze všech sil se snažil, aby se mu nezaryla do kůže a nezadusila ho. Pokusil se o to celkem dvakrát, pud sebezáchovy zafungoval velice silně. Hnusná podívaná skončila, až když mu kat po druhém jeho pokusu nakonec prostřelil krk.

Poté, co zůstalo poručíkově tělo bezvládně viset na stromě, promluvil Fernau k vojákům a major Helm nařídil, aby odsouzený zůstal na stromě viset tři dny. I s potupnou cedulí. Pro výstrahu. Teprve poté mohlo být tělo nešťastného poručíka sejmuta a pohřbeno na místním hřbitově, kde spočívá dodnes.

Ještě téže noci se skupinka Kappererových mužů vydala na cestu do Eibenstocku, kam dorazila časně ráno. Zůstala zde dva dny, v nečinnosti, neboť fronta byla ještě daleko a o nějakých bojích nemohlo být ani řeči. Poprava poručíka Kapperera byla tedy zcela zbytečná!

Když Německo 8. května 1945 kapitulovalo, nacházel se Helmův létačící soud v jižním Sasku, kde jeho velitel padl do amerického zajetí a byl internován v táboře ve Zwickau. Po stažení amerických jednotek z této oblasti v červnu 1945 byli všichni,

životního vězení, u Helma se zastupitelství zpočátku pokoušelo prosadit i trest smrti, což však neprošlo díky psychiatrickým posudkům, které u Helma diagnostikovaly psychické poruchy z válečných zkušeností a tím sníženou odpovědnost za své skutky. Proces proti oběma obžalovaným se konal ve dnech 10. a 11. září 1953 u státního soudu ve východním Berlíně a byl pečlivě sledován západními médii. Helm byl obviněn ze smrti 20-30 lidí, Bähr ze sedmi. Soud nakonec vynesl pro oba trest doživotí a ztrátu občanských práv. Rozsudek brzy nabyl právní moci a Helm byl odvezen do věznice Brandenburg, zatímco Bähr měl zbytek života strávit v Torgau.

Roku 1956 však došlo v NDR k rozsáhlé amnestii 15 000 vězňů, z nichž 3308 bylo odsouzeno za válečné zločiny. Amnestie souvisela s probíhajícím procesem destalinizace a částečnou liberalizací v zemích východního bloku a v NDR navíc měla znamenat jakousi tlustou čáru za nacistickou minulostí, i když propaganda komunistického státu mluvila o tom, že k propouštění válečných zločinců dochází pouze v SRN. Nebyla to však pravda.

Mezi propuštěnými na svobodu se ocitli i bývalí velitelé létajícího stanného soudu Erwin Helm a Bruno Bähr. První si odseděl 3 roky a 5 měsíců, druhý 4 roky a 2 měsíce.

Bývalý major Helm se následně odstěhoval do SRN, kde ve spolkové zemi Bádensko-Württembersko žil až do své smrti v listopadu 1993. Bruno Bähr zemřel roku 1990.

V době, kdy Helm, Bähr, Fernau a další váleční kati stanuli v polovině 50. let před soudem, bojoval bratr popraveného poručíka Kapperera Walter za jeho rehabilitaci. Přesto, že soudy rozhodly, že poprava byla nezákonná, Kappererova rodina jej nesměla zapsat do seznamu padlých z Aschaffenburgu. To se zdařilo až roku 1955 díky intervenci spolkového ministra vnitra Huga Karpfa - jednoho z poslanců Bundestagu, jenž z Aschaffenburgu pocházel. Jako důvod smrti bylo uvedeno „neprávem popraven.“ Plné rehabilitace se však Adalbert Kapperer dočkal až roku 1998 po přijetí zákona o zrušení národně socialistických případů bezpráví.

Walter Kapperer roku 1965 navštívil hrob svého popraveného bratra na Přebuzi, následně jej koupil a postavil na něm dubový náhrobek, jenž je tam dodnes a je nadále opečováván díky návštěvám poručíkových příbuzných v této malé obci na Kraslicku.

Stanné létající soudy wehrmachtu, jako byl ten, jenž odsoudil poručíka Kapperera na Přebuzi k smrti, mají na svědomí více jak 7000 zbytečně ztracených lidských životů...

Vladimír Bružeňák

Poručík Kapperer v létě 1940 ve Francii.

Menšinový učitel Jaroslav Slípka

Jedním z mála pedagogů, který vydržel v meziválečné éře na českých menšinových školách v pohraničí takřka celou dobu, byl Jaroslav Slípka. Přišel na svět 19. března roku 1900 v Dráhově nedaleko Soběslavi (okres Tábor) v početné rodině jihočeského zemědělce. Po absolvování tamní obecné školy odešel Slípka na měšťanskou školu ve Veselí nad Lužnicí, ale čtvrtý ročník už navštěvoval v Soběslavi, kde také v letech 1915–1919 studoval na učitelském ústavu. Jeho studia přerušila světová válka – v lednu 1918 odešel na velmi krátkou dobu na školu pro záložní důstojníky ve Freistadtu v dnešním Rakousku a pak byl odvelen na rumunskou frontu.

Po šťastném návratu do vlasti s velkým úsilím a pílí dohnal zameškanou látku a v červnu následujícího roku studia ukončil.

Pedagogickou kariéru zahájil jako výpomocný učitel na Kladensku. O následných prázdninách si odbyl vojenskou službu v Prešově a vrátil se zpět, aby byl roku 1921 opět povolán armádou do Prešova jako proviantní důstojník. V listopadu 1921 složil v Soběslavi zkoušku učitelské dospělosti a od února 1922 byl jmenován definitivním učitelem v Kvílicích.

O letních prázdninách roku 1924 opět navštívil ve vojenské uniformě Prešov a následně odešel na dnešní Sokolovsko – do Lipnice, která se nacházela nedaleko Lokte a kde žila malá česká hornická komunita. Armáda ho však opět povolala ke službě na Slovensku i z Lipnice, v červenci roku 1925 odešel na cvičení jako záložní poručík do Turčianského Sv. Martina. Po návratu ze Slovenska Slípka opustil Lipnici a odešel do Lokte, kde se stal prvním učitelem nové menšinové české obecné školy, na jejímž vzniku měl lví podíl a jejíž nově započatou kroniku pečlivě vedl. Když zahajoval 1. září 1925 pravidelnou výuku, dorazilo 18 dětí, které si přinesly židle z budovy nedalekého soudu. Od května 1926 zde začala učit i jeho manželka Ludmila Dvořáková-Slípková (1. 9. 1904 Velká Dobrá – 18. 11. 1974 Plzeň), která pocházela ze Slánska. V pozdější době byla otevřena i druhá třída a roku 1932 se česká škola dočkala také vlastní nové budovy. V návaznosti na vznik české menšinové školy vznikl v Lokti Sokol a další osvětové organizace, v jejichž čele stál právě učitel Slípka.

Nedílnou součástí Slípkovy osvětové činnosti bylo i otiskování vlastivědných příspěvků v regionálním tisku. Jeho drobné články si mohli čtenáři přečíst v Karlovských Listech, Chebských Hlasech, Školských zprávách a samozřejmě také ve Výspě. Většina jeho popularizačních, faktograficky zjednodušených a někdy i obsahově poněkud nepřesných, příspěvků byla zaměřena na historii, památky a pověsti starobylého Lokte.

Po Mnichovské dohodě a exodu řady Čechů z pohraničí odešel Slípka s manželkou na dobře známé Kladensko. Po válce působil jako učitel, ředitel školy a kulturní pracovník v Karlových Varech (1945–48), Hroznětíně (1948–52) a Ošelině na Tachovsku (1952–61). Po více jak čtyřicetileté pedagogické kariéře odešel J. Slípka do zasloužilého důchodu, ve kterém se mohl naplno věnovat svým zálibám. Z nich je nutno připomenout hlavně včelařství, protože tomuto koníčku se věnoval již od raného mládí. Během života vedl řadu včelařských kroužků a absolvoval mnoho besed a přednášek.

Zakladatel či spoluzakladatel českých škol v Lokti, Horním Slavkově, Starém Sedle, Krásně, Lískové, Horách u K. Varů, Perninku a Tepličce v závěru života napsal: „Na prvním místě mé práce byla škola (...).

Jaroslav Slípka zemřel 20. prosince 1983 v Plzni, kde dodnes žije jeho syn, loketský rodák a vysokoškolský pedagog prof. RNDr. MUDr. Jaroslav Slípka, DrSc. ml., kterému budiž i touto cestou poděkováno za poskytnuté materiály a fotografie k tomuto článku.

Napojení Sokolova na železniční síť v 19. století

Patřil k prvním podnikatelům, kteří zareagovali na právě realizovanou výstavbu železnice, která měla procházet i Falknovem. V roce 1871 zprovoznil 1 100 sáhů (2,1 km) dlouhou železniční vlečku z nádraží v Citicích do Dolního Rychnova, která musela překonat řeku Ohří. V roce 1872 zprovoznil železniční vlečku z nádraží ve Falknově, na níž připojil svůj podnikavský chemický komplex s místními doly a sklárnou. Přípojně železniční vlečky všude rychle přibývaly a k nim a k Buštěhradské železniční dráze byly budovány visuté i pozemní lanové dráhy, které umožňovaly odvoz uhlí po železnici k odběratelům po celé monarchii i do Německa. Rok 1870

Rok	těžba uhlí v revíru (t)	poznámka
1862	24 044	
1869	224 532	bezprostředně před zprovozněním železnice
1872	606 120	bezprostředně po zprovoznění železnice
1886	1 005 134	vybudováno již množství závodových vleček a lanovek
1896	2 034 496	díky odbytu uhlí otevřeny nové doly a připojeny k železnici

Dráha sloužila zpočátku jen k dopravě dřeva z křivoklátských lesů do Prahy a později dopravovala do Prahy i kladenské černé uhlí. S výstavbou se začalo u Kačic a v roce 1828 byl hotov první zkušební úsek v délce jednoho kilometru. Na něm se zjistilo, že litinové kolejnice z hutí knížete Fürstenberka se lámou a pražce z tvrdého pískovce z lomů Karla Clam-Martinitze z okolí Kamenných Žehrovic se drolí a vozy je třeba také vylepšit. Od 21. května 1830 byl v provozu úsek z Prahy do Kladna a ještě též rok došlo k prodloužení z Kladna do Lán a v roce 1833 až do poleší Pině jihozápadně od Lán na Křivoklátsku a z Pině do Dolní pily na Brejli. Nádraží v Praze bývalo v prostoru dneš-

Mapka se zákresem železniční sítě společnosti Buštěhradská dráha po dokončení její výstavby o délce 465 km.

řada	výrobní číslo	rok výroby	výrobce	řada ČD
I	101-105	1855-1861	Lokomotivfabrik der StEG	
Ia	401-422	1890-1906	Wiener Neustadt,Floridsdorf BMMF	300.601-623
II	106-11	1863-1868	Lokomotivfabrik der StEG	
III	113-170	1870-1873	Lokomotivfabrik der StEG Floridsdorf	322.201-254
IIIa	180-277	1887-1907	Wiener Neustadt Lokomotivfabrik der StEG	324.301-396
IV	301-306	1884-1890	Wiener Neustadt	412.001-006
IVa	351-355	1909	BMMF	413.101-105
V	001-020	1870-187	Sächsische Maschinenfabrik Chemnitz	232.201-220
Va	501-506	1918	BMMF	524.101-106
VI	081-084	1873	Kessler Karlsruhe	
VII	090-096	1887-1897	Wiener Neustadt	253.301-307
VIII	051-066	1898-1914	Lokomotivfabrik der StEG	354.425-441

Nejstarší dochovaná parní lokomotiva řady I, kterých bylo v letech 1855 – 1861 vyrobeno celkem 5. Tato parní lokomotiva s názvem „Kladno“ je nejstarší parní lokomotivou na území ČR a je vystavena v Národním technickém muzeu v Praze. Ta brázдила železnice Buštěhradské dráhy.

Foto poskytnuto z NTM

tovala dovoz dřeva, uhlí, obilí a kamene do Prahy, ale s osobní dopravou se nepočítalo.

V roce 1846 obdržel kníže Karel Egon II. z Fürstenberka padesátileté císařské privilegium ke stavbě odbočné trati k buštěhradským dolům a požádal o povolení přestavět koněspřežnou dráhu na rozchod kolejí 1 435 mm a parní pohon a napojit ji v Praze na Podmokelskou státní dráhu. Kvůli bouřlivému roku 1848 byl projekt odložen. Kladenské uhelné těžařstvo prosazovalo raději železnici z Kladna do Kralup. V roce 1855 získala koncese pro provoz Pražsko-lánské koněspřežky „Buštěhradská železniční společnost.“ V roce 1863 byla dráha přestavěna na normální rozchod 1 435 mm a parní provoz se zahájením provozu 4. listopadu. O tři roky později byla trať prodloužena přes tunel ve Stromovce na nádraží Praha-Bubny. Od této přestavby se trati říkalo Buštěhradská dráha. Lesní část koněspřežky ze Stochova do Píni zůstal jako koněspřežná dráha až do roku 1873 a následně byla rozebrána a zanikla. V Lánech se zachovala nádražní budova, dnes č.p. 10 a na Píních nádražní budova č.p. 94.

Při přestavbě koněspřežky z Brusky do Lán byly některé úseky trasovány nově. Důležitým momentem pro další rozvoj Buštěhradské železnice se stal tlak producentů chmele a cukru na Lounsku a Žatecku a těžářů hnědého uhlí na Chomutovsku. Proto byl 4. února 1871 zahájen provoz na zcela novém, 83,8 km dlouhém úseku z Lán do Chomutova. V Chomutově vystavěla společnost nádraží, které využívala společně s Ústecko-teplickou dráhou.

3. března 1872 byl zahájen provoz na úseku Smíchov-Hostivice, čímž bylo získáno nové spojení s Prahou, které mělo příznivější sklonové poměry. Původní plán na výstavbu nového reprezentativního nádraží na Smíchově se neuskutečnil. Další byla zprovozněna 57,7 km dlouhá trať z Chomutova do Vejprtu s odbočkou na Křimov a Novou Ves s napojením na Sasko. 1. března 1873 byl uveden do provozu dvanáct kilometrů dlouhý úsek železniční trati v úseku Chomutov–Kadaň–Pruněřov. Dále pokračovala společnost s propojením Března u Chomutova a Chebu, kdy byly jednotlivé úseky uváděny do provozu následovně. Úsek Karlovy Vary–Cheb zahájil provoz 19. září 1870, z Března u Chomutova do Ostrova nad Ohří 6. listopadu 1871 a poslední úsek z Ostrova do Karlových Varů 9. prosince 1871. Tím se zprovoznila celá 237 kilometrů dlouhá železniční trať z Prahy do Chebu přes Falknov (Sokolov). Jednalo se však zatím stále o jednokolejku, druhou kolej zprovoznila společnost Buštěhradská dráha až v roce 1892. Jako houby po dešti začaly vyrůstat přípojné železniční dráhy, vlečky, přípojné lanové dráhy a nakládací rampy. Na železnici se tak napojovaly chomutovské i sokolovské doly.

ního nádraží Praha Dejvice u Brusky (Písecké brány). Po roce 1863 je doložen název nádraží Praha-Písecká brána a v Kladně Kladno-Vejhybka.

Z důvodu ekonomického neúspěchu byl veřejný provoz v roce 1834 zastaven a dráha začala rychle chátrat. V roce 1836 si ji pronajal podnikatel pan Schimann, když provozuschopný úsek obnášel pouze 12 km. Tento podnikatel realizoval rekonstrukci, po níž bylo možno vozit dřevo až do přestavby v roce 1863. Dráhu však převzal největší věřitel, majitel lánských lesů kníže Karel Egon II. z Fürstenberka. V roce 1839 jej císař Ferdinand V. Dobrotivý zprostil povinnosti dostavět trať až do Plzně, protože původní plán se ukázal problematickým. Dráha zajišťovala

Železnice sloužila již o začátku osobní i nákladní dopravě. V roce 1870 jezdil mezi Chebem a Karlovými Vary jeden osobní a jeden smíšený vlak denně. V roce 1871 to byly však již tři páry osobních a jeden pár smíšených vlaků denně a cesta trvala necelé dvě hodiny. Z Prahy do Chebu jel potom vlak necelých devět hodin. Cheb představoval v té době významný železniční uzel, protože zde měla své depo Buštěhradská dráha, Saská dráha a Bavorská dráha. Ke konci druhé světové války bylo chebské nádraží zcela zničeno nálety a ještě dlouho po válce zde bylo instalováno provizorní nádraží dřevěné.

Koncesi ke stavbě železnice z Falknova (Sokolova) do Kraslic a dále do Saska do Klingenthalu obdržela Buštěhradská dráha 30. října 1873. Trať byla vedena údolím řeky Svatavy, kde byl terén velice členitý. Muselo dojít na několika místech k regulaci řeky a 7x ji překonat po mostech. Na trati je za Olovím ve směru na Kraslice jeden 177 metrů dlouhý tunel.

V následujících letech byla železniční síť postupně rozšiřována až v roce 1891 disponovala Buštěhradská dráha celkovou délkou 465 km.

S tím pochopitelně souvisela potřeba lokomotiv. Buštěhradská dráha vlastnila a používala následující lokomotivy:

Zvýšené nároky na pohodlné cestování lázeňskými rychlíky do Karlových Varů vedly ke zvýšené hmotnosti vagonů a tím i celých vlaků. Těsně před rokem 1890 měly tyto vlaky hmotnost 150 tun, ale o deset roků později již 250 tun a například lokomotivy řady VII (253.3) již nestačily, a proto nakoupila společnost stroje výkonnější řady VIII, kterých v letech 1898–1908 nakoupila 16 (354.425–441).

Ještě po roce 1945 upravovaly Československé státní dráhy zbylé lokomotivy řady 324.3 pro posuny. Montovaly na ně tlakové brzdy a elektrické osvětlení. Poslední lokomotiva 324.355 byla vyřazena v roce 1966 z posunové služby v obvodu dnes již neexistujícího nádraží Praha-Tišnov. Lokomotiva na obrázku 324.391 je dnes součástí železničního muzea v Lužné u Rakovníka. V roce 1956 byla vyřazena v lokomotivním depu Karlovy Vary-Dolní nádraží a nadále sloužila jako vytápěcí kotel a v roce 1969 byla předána Národnímu technickému muzeu v Praze.

Dobový český tisk informující o událostech v Kraslicích..

Dobová pohlednice zobrazující demonstranty a četnický kordon.

Ještě pro úplnost je třeba připomenout, že kromě již zmiňovaných železnic vybudovala Buštěhradská dráha ještě přípojnou trať Tršnice–Františkovy Lázně, dokončenou 9. prosince 1871 v délce 4,129 km, železnici Krupá–Kolešovice, zprovozněnou 15. září 1883 v délce 12,311 km a Lužná–Líšany–Rakovník, zprovozněnou 5. března 1873.

Jaroslav Jiskra

Krvavá demonstrace v Kraslicích roku 1899

Demonstranti u hotelu Bílá labuť.

v budově okresního úřadu. Budova byla posléze obsazena zesíleným oddílem četnictva. Kolem deváté hodiny večerní se znovu shromáždil na kraslickém náměstí, před budovou okresního hejtmanství a ne-dalekým hostincem „Zum Schwann (U labutě)“ několikatisícový dav. Demonstrující hlasitými provo-láními vyjadřovali svůj nesouhlas s vládou a především se zavedením nové cukerní daně. Poté údajně vztyčili symbolickou homoli cukru. Na opakovanou výzvu městské policie se dav nerozešel. Po varovné střelbě do vzduchu, na rozkaz purkmistra zahájila policie s podporou četnictva útok tasenou zbraní. Po chvíli však musela ustoupit, protože dav odpověděl házením kamení. Z oken a vikýřů okolních domů začali rovněž létat na úředníky v budově hejtmanství i četníky konající službu kameny, střešní tašky, cih-ly i kusy uhlí. Četnictvo muselo odstoupit asi o sto kroků od úřední budovy. Přes mnoho pokusů o zklid-nění situace pokračoval útok ještě několik hodin. Někteří četníci i úředníci byli zraněni. Za zraněného správce kraslického hejtmanství přijel hejtman z Karlových Varů.

Na budově hejtmanství bylo rozbito na dvě stě skleněných okenních tabulí, a to všechna okna až do prvního patra. Okna prý vytloukli i židovskému ob-chodníkovi Schulzovi. Asi sto demonstrantů se usídlilo uvnitř hostince „Zum Schwann“. Když okresní komisař vnikl s několika četníky do hostince, sesypaly se jim na hlavy sklenice, pивní táč-ky a džbánky. Komisař se chtěl přesto vyhnout krveprolití, a tak střelné zbraně nebyly vůbec po-

Pohřbu obětí demonstrace se zúčastnilo na 20 000 lidí.

Před téměř 113 lety se v Kraslicích odehrály dramatické události, na je-jichž konci byli čtyři mrtví. Z něko-lika dobových tiskovin jsem se po-kusil sepsat sled událostí, ke kterým tehdy v srpnových dnech roku 1899 v souvislosti ze zvýšením daní z cuk-ru došlo.

„Krvavá demonstrace v Kraslicích“ či „Krvavá vzpoura Němců v Kraslicích“ hlásaly nadpisy článků na titulních stranách deníků Národní politika a Právo lidu v srpnových číslech ono-ho roku. V sobotu, 19. srpna 1899, rozbili demonstranti několik oken

užity. Po skončení incidentu bylo zatčeno asi deset výtržníků.

Delegace složená ze starosty (purkmistra), vůdce německých nacionálů Kriegelsteina a dvou dalších členů německých nacionálů se dožadovala u správce okresního hejtmanství okamžitého propuštění všech zatčených i od-volání městské policie i četnictva. Slibovali, že pokud se tak stane, dav se ihned rozejde. Jejich požadavky však byly resolutně odmít-nuty. Po signálu byl zahájen další útok. Tehdy došlo k vážnému zranění jednoho s četníků. Četnický strážmistr byl zasažen kamenem do čela a skácel se k zemi. Pak několikrát vy-střelil se své služební zbraní. I ostatní četníci následně zahájili střelbu. Dva z demon-strantů byli zastřeleni a jeden těžce raněný zůstal ležet na zemi. Se střelbou útok demon-strujících ještě zesílil. Raněno bylo dalších šest osob, z toho čtyři těžce. Ti byli převezeni do nemocnice. Byla mezi nimi i jedna žena a 11letý chlapec. Celkem bylo zraněno asi dvacet osob, většinou dělníci. Během násle-dující noci zemřeli další dva. V domácím ošet-ření bylo asi deset osob s lehčími poraněními.

Oběťmi byli M. Dietl (56 let), G. Bauml (27 let), R. Rödiger (20 let) a B. Stowasser (15 let).

Kolem půlnoci se pokusila nová deputace v čele se starostou na hejtmanství opět žádat o propuštění zadržených a odvolání městské policie s četnictvem. I tentokrát však bez úspěchu. Útoky demonstrujících trvaly až jedné hodiny ranní. V noci byl proto do Kraslic povolán z vojenského cvičení prapor pěchoty.

Posíláno bylo i četnictvo, konkrétně o patnáct mužů. Menší incident se odehrál i při jejich příjezdu. Sotva vstoupili četníci na otevřený peron horního kraslického vlakového nádraží, začala na ně házet kamení sku-pinka složená převážně z výrostků a dětí. Později bylo zjištěno, že je snad naváděl jeden z místních továrníků. Četníci prý na radu přednosta stanice podnikli útok bodákem. V Kraslicích již tehdy byli poslanci dr. Verkauf a Hofer, kteří přijeli zjistit situaci ve městě. Oba poslali četníky zpět, když se zaručili za úplný klid ve městě. Podle nich byli k bezpečnostní službě připraveni místní veteráni, hasiči a členové střeleckého spolku. Okna ve vagoně byla téměř všechna rozbita, když četníci usedli k odjezdu zpět.

Následující den dopoledne, v neděli 20. srpna, panoval ve městě relativní klid. Lidé se však opět postup-ně shromažďovali a náměstí se brzy zaplnilo. Dav byl mnohem početnější, než předchozí den, protože byla neděle a nepracovalo se. Po hejtmanovi při cestě na úřad někteří z davu házeli kameny.

Poslanci dr. Verkauf a Hofer se zúčastnili schůze obecního zastupitelstva. Na náměstí čekal dychtivý dav na výsledek z jednání. Když mu dr. Verkauf oznámil, že všichni zatčení budou propuštěni, propukl dav v jásot. Pak vyzval všechny přítomné k pokojnému rozchodu. Ti uposlechli a náměstí postupně opustili.

Pomník čtyřem obětem demonstrací na kraslickém hřbitově. Foto S. Meinl.

V úterý 22. srpna byl ve městě klid. Ve tři ráno se ve městě objevil druhý prapor vojska o síle 231 mužů pěchoty a dvanácti důstojníků, který byl telegraficky povolán ze Smečna.

Ve středu 23. srpna probíhaly ve městě přípravy na blížící se pohřeb. V ulicích byli převážně jen svátečně oděné osoby. Veškerá práce byla téměř zastavena. O třetí hodině odpolední se konal za účasti asi 20 000 lidí pohřeb všech obětí, kterého se zúčastnili obyvatelé z celého kraslického regionu. Dle slibu karlovarského hejtmána se po dobu konání pohřbu neobjevil ve městě žádný četník či voják.

Poslanci dr. Verkauf a Hofer také slíbili, že jejich pohřební řeči budou krátké a že se při svých projevech vyhnou všem pobuřujícím slovům. Slib prý však nedodrželi. Hofer prý hovořil mnohem ostřeji než dr. Verkauf. Ten se proti nařčení i ohradil a uveřejnil v „Arbeiter Zeitungen“ své prohlášení.

Vídeňské listy tehdy psaly: „Následkem nedělních událostí jsou myslí obyvatelstva stále ještě rozehřívány. Soudy zahájily svou činnost, aby zjistily, kdo jest katastrofou vinen. Včera byl zatčen majitel hostince „U labutě“ Tuzar pro podezření ze zločinu veřejného násilí dle § 85 trestního zákona. Městská rada vydala provolání, v němž starosta města i policejní rada ujišťují, že nedali rozkaz, aby se střílelo, nýbrž, že se všemožně přičiňovali, aby byl sjednán klid“.

Podle předchozích zpráv dle telegrafické korespondenční kanceláře byly v Kraslicích nepokoje již sedmého toho měsíce, kdy asi dvě stě osob procházelo ulicemi a zpívalo písně „Wacht am Rhein“, „Deutschland, Deutschland, über alles“ a jiné. Zastavili se až u budovy okresního hejtmánství a z davu se rovněž ozývaly i hesla proti vládě a státu.

Zda se popisované události odehrály přesně tak, jak uváděl dobový tisk, nemohu posoudit. Přesto však mohou alespoň nastínit okolnosti úmrtí čtyř kraslických obyvatel v srpnu roku 1899.

Stanislav Meinl

Příběh manželů Löwyových

Transporty z terezínského ghetta byly cestou tisíců Židů ke smrti a zůstanou temnou stránkou našich dějin. Světlejší výjimkou zůstane ten, který byl vypraven 5. února 1945. Bylo v něm totiž dvanáct set osob

a všechny přežily. Už to byla informace výjimečná. A když se mi podařilo získat kompletní jmenný seznam tohoto transportu s označením „Ew“, našla jsem v něm dvě jména z někdejšího Falknova. Byli to manželé Hugo a Rosa Löwyovi. Data jejich narození mi ovšem napověděla, že pokusit se je vyhledat osobně už nemá smysl. Smysl však měla snaha dozvědět se cokoliv bližšího. Tak jsem zkusila pátrat po potomcích. Po čase se mi podařilo zkontaktovat se ve Washingtonu s doktorkou filosofie dr. Joan Postow, dcerou jejich staršího syna Roberta, která byla

Hugo a Rosa Löwyovi.

velice ochotná. Dále se mi podařilo najít ještě druhou manželku mladšího syna Wernera, s kterou jsem se setkala. A díky souhře těchto okolností jsem získala řadu cenných dokumentů, abych mohla do židovských dějin Sokolova zaznamenat i dnešní příběh.

Pan Leopold Löwy se ženou Julií rozenou Buchsbaumovou se přistěhoval do našeho města v 70. letech 19. století ze Stružné (Giesshüblu). 25. 9. 1875 se jim narodil syn Hugo a postupně jejich zdejší kořeny sílily. Leopold se totiž stal představeným zdejšího židovského pohřebního bratrstva Chevra Kadiša a také patřil k iniciátorům založení sokolovského židovského hřbitova. A do jeho hlíny byl také k věčnému spánku uložen. Rovněž Hugo našel ve Falknově domov, kam si přivedl manželku Rosu (narozená 28. 2. 1884 jako Rosa Schwarzová). Převezl po otci obchod s papírenským sortimentem a pohlednicemi. Pamětníci tvrdí, že se tato živnost nacházela v domě na zmizelém Růžovém náměstí – Rosenplatzu č. 6, což není informace zcela prověřená, ale přítomnost této rodiny ve městě je jistá. Matrika potvrzuje, že v harmonickém manželství Löwyových se narodili čtyři potomci, ale dva brzy zemřeli včetně vytouženého děvčátka. Nicméně dva přeživší synové, žáci německé „centrály“, byli velmi nadaní. To jasně signalizovalo, že rodinný obchod nebude jejich ambicím rozhodně zdaleka stačit. Starší syn Robert (nar. 26. 10. 1906), který byl technicky i jazykově nadaný, pokračoval ve vzdělání v Anglii, odkud se dostal do USA a tady začal s dráhou úspěšného podnikatele. Mladší syn Werner se po ekonomických studiích stal významným obchodním zástupcem plzeňské Škodovky. Po mnichovské diktátu opustil ilegálně republiku a přes Polsko se dostal do SSSR. Když Hitler vtrhl v červnu 1941 na sovětské území, byl Werner pověřen evakuací potravinářského kombinátu (někdy je uváděn cukrovar) do Kyrgyzie. Navíc zde potkal Natálii Stolarowou, se kterou se v roce 1942 oženil a žili tady až do roku 1949.

Rodiče v rodném Falknově měli sice k synům daleko, ale rozhodli se, že na stáří obchod prodají a v klidu tu dožijí svůj podzim života. Jenže osud rozhodl úplně jinak. Přivedl je na křižovatku antisemitismu, který je donutil v září 1938 odejít před zábořem sudetského území do vnitrozemí. Ještě před tím zaniklo pohřební bratrstvo, v jehož čele stál jako poslední představený právě pan Hugo. Přechodným domovem se jim stal byt v pražské Biskupcově ulici čp. 15. Tady nastala kalvárie ústrků se stigmatem Davidovy hvězdy. Ale nadále je utěšoval fakt, že oba syny mají v bezpečí. Sami potom odjeli 7. května 1942 transportem „AAT“ do terezínského ghetta. I ve zdejších tvrdých podmínkách zasáhla příznivější náhoda. Pan Hugo se totiž po čase dostal do administrativního oddělení, jehož pracovníci patřili mezi tzv. nepostradatelné osoby, které byly i s rodinnými příslušníky chráněny před deportacemi na východ, které by pro oba manžele patrně znamenaly jistou smrt. Na podzim 1944, konkrétně od 28. září, však postihla ghetto mohutná likvidační vlna jedenácti transportů, které postupně odvezly v dobytých vagónech 18 402

Am Montag, den 5.2.1945, wird von Theresienstadt ein Transport nach der Schweiz abgefertigt. Zur Ueberprüfung Ihrer Eignung für die Einreihung in diesen Transport werden Sie aufgefordert, sich sofort nach Erhalt dieser Verstädtigung mit Ihren Familienangehörigen, welche gleichfalls eine Einladung erhalten haben, unter Mitnahme sämtlicher Personaldokumente im Gemeinschaftshaus Westg.3 einzufinden. Personen, welche nicht an dem Transport teilzunehmen wünschen, haben im Gemeinschaftshaus eine diesbezügliche Erklärung abzugeben bezw. zu unterfertigen. Die endgiltige Einteilung der für den Transport in Betracht kommenden Personen erfolgt erst nach nochmaliger Ueberprüfung. Die Gebäudeleitung hat einen Hilfsdienst eingerichtet, der ältere Personen sammelt und zum Gemeinschaftshaus begleitet.

Výzva do transportu Ew.

Odtud odjížděla většina terezínských transportů (tedy i transport Ew) vstříc krutému neznámu.

mužů, žen a dětí do Osvětimi. Drtivá většina skončila v plynových komorách, přežilo z nich pouze 1 574 osob. Ovšem i zbylých 11 068 Židů v ghettu žilo den po dni ve strachu i hrůzách. Došlo kupříkladu k tomu, že někteří z nich museli začátkem listopadu zlikvidovat zdejší celé pohřebiště za valem ghetta a vysypat popel z téměř 17 000 papírových uren do řeky Ohře. A po té byli ti, kdož provedli tento příkaz, nelítostně popraveni. Nicméně Heinrich Himmler a jeho nejbližší spolupracovníci si vzhledem k válečnému vývoji postupně uvědomovali složitou mezinárodní situaci. A tak i když nelítostně pokračovaly masové deportace do vyhlazovacích táborů, nechybělo současně jisté lavírování. Proto Himmler během roku 1944 „rozjel“ jednu z největších podvodných akcí nazvanou „Zboží za krev, krev za zboží“. Došlo k několika setkáním nacistických pohlavárů s představiteli světových židovských organizací, na jejichž základě bylo mimo jiné dojednáno, že 1368 vybraných Židů z koncentračního tábora v Bergen-Belsenu bude k datu 9. prosince 1944 odsunuto na švýcarské území. Nic bližšího k osudu tohoto transportu se však stále neví. Stejně velice kusé jsou zmínky o Himmlerových schůzkách s bývalým předsedou Švýcarské spolkové rady Jean Marie Museem, které se týkaly situace Židů v terezínském ghettu. Doloženo je, že se jejich druhé setkání uskutečnilo 15. ledna 1945 a že tehdy Himmler projevil ochotu umožnit také odjezd určitému počtu Židů z tohoto ghetta. S podmínkou, že Německo za každého z nich získá zboží v hodnotě jednoho tisíce dolarů. Podrobnější informace a dokumentace k tomuto zcela výjimečnému aktu také nejsou dodnes známy. Stejně tak máme minimum autentických svědectví. Musíme se tedy spokojit s tím, co paní Rosa Löwyová vyprávěla svým nejbližším a co mi oni potom při setkání sdělili.

Někdy kolem 3. února 1945 vydala terezínská komandatura příkaz k sestavení dalšího transportu. Ovšem byly vytyčeny striktní a naprosto nezvyklé směrnice. Mohli se do něj totiž zařazovat pouze někteří Židé. Přesněji z Protektorátu Čechy a Morava, z Německa a Rakouska, nikoliv však z Dánska a Slovenska. Omezenost se rovněž vztahovala na židovské míšence, kteří sem byli dopraveni v rámci tzv. „uzavřeného pracovního nasazení“. Ze sestaveného seznamu potom velitel ghetta Karl Rahm s dalšími činiteli SS pro-

vedl další přísný výběr. Z původní listiny zapsaných byly vyškrtuty osoby s akademickým vzděláním, dále osoby, které v předválečném civilním životě zastávaly vlivné společenské postavení, a vyřazeni byli také ti, kdož špatně vypadali. Do současnosti není jasné, kdo tato kritéria stanovil. Navíc právě Löwyovi, poněvadž pocházeli ze sudetského území, nebyli de facto protektorátními příslušníky. Avšak tím, že před terezínskou internací žili tři a půl roku v Praze, za ně byli uznáni. A proto konečným výběrem nakonec také prošli. Definitivně tak bylo vybráno 1 200 Židů, kterým byly jako obvykle doručeny písemné instrukce před cestou. Nebyli však výjimečně izolováni v tzv. „šlojse“, kam byli vždy odjíždějící Židé noc před transportem přemístěni a izolováni od ostatních.

Pak nastalo pondělí 5. února 1945. Na pověstnou jednokolejku ve střezném odjezdovém prostoru u Hamburských kasáren však tehdy nebyly časně ráno přistaveny dobytčí vagony, nýbrž vozy osobní. Při nástupu do vlaku také chybělo obvyklé řvaní a bití, naopak esesáci se prý chovali slušně. Další výjimkou bylo i to, že Židé tehdy dostali na cestu jídlo, což se nestalo u žádného z předchozích transportů. Tento byl označen „Ew“. Ovšem mezi odjíždějícími stejně panovala obrovská nervozita, poněvadž veškeré tyto nezvyklé náležitosti mohly být jen promyšlenou nacistickou kamufláží. A když jim byl druhý den vydán pokyn, aby si všichni odpárali z oděvů žluté židovské hvězdy, zavládlo zděšení. Domnívali se, že byli oklamáni a že jedou, jako tisíce jejich souvěrců před nimi, také vstříc smrti. Avšak v ranních hodinách 7. února 1945 přešel transport švýcarské hranice u městečka Kreuzlingenu. Jenže švýcarské orgány odmítly vlak pustit dál, takže jeho „pasažéři“ strávili další den opět v nejistotě. Později se ukázalo, že Švýcaři nebyli o příjezdu transportu informováni, a chtěli jej proto poslat zpět. Následovala další blíže neznámá jednání, jejichž výsledkem bylo povolení k vjezdu do země. Nicméně terezínský transport byl umístěn nejprve do karantény v St. Allenu, pak byl přesunut do uprchlického tábora v Adliswilu u Curychu a konečně byli terezínští vězni rozmístěni v ubikacích poblíž městečka Montreux. Stále byli vojensky střeženi, avšak všude dostávali pravidelně slušnou stravu. Paní Rosa často vzpomínala na čaj, který za celý tříletý pobyt v ghettu ani jednou neměli, a tak úplně zapomněli, jak chutná. Všem však chyběla možnost jakéhokoliv kontaktu, nemohli totiž příbuzným či známým poslat jakoukoliv zprávu. Což jim na klidu rozhodně nepřidalo. V torzovité dokumentaci se našla zmínka, že švýcarské úřady chtěly všechny osoby z tohoto transportu přesunout do severní Afriky. Ale k tomu nakonec nedošlo. Naopak začalo jednání k jejich postupnému návratu pod ochranou Mezinárodního červeného kříže do ČSR. Hugo a Rosa Löwyovi se ze Švýcarska vrátili do republiky v červenci 1945. V osvobozené vlasti je ovšem čekaly samé smutné zprávy. Dozvěděli o smrti většiny nejbližších příbuzných. K nim mimo jiné patřily rodiny dvou sester paní Rosy, dále řada příslušníků rodiny Hönigovy z Kostelní Břízy, se kterými se často před válkou přátelsky stýkali. Symbol předválečné izraelské komunity – sokolovská synagoga – byla vypálena, hrob Hugova otce i matky podlehl běsnění během Křišťálové noci a po bývalých sousedech nezbylo vůbec nic. Jen hořký pocit osamělosti. Manželé tedy odešli nejprve do Anglie, kde si paní Rosa otevřela malý obchod, ve kterém prodávala vlastnoručně vyráběné krajky a záclony. Zbytek života potom strávili v rodině prvorozeného syna Roberta v USA, který se stal vicepresidentem železářské společnosti ASOMA. Pan Hugo zemřel v New Yorku 12. dubna 1957, jeho manželka potom 12. února 1970. Mladší syn Werner se ženou a dvěma dětmi se vrátil do republiky v roce 1949. Ale s Natálií si postupně přestali rozumět, takže došlo k rozvodu. Později se znovu oženil, ale toto manželství se ženou Májou už zůstalo bezdětné.

Co ještě říci závěrem? Zjištěné skutečnosti mají svůj širší význam. Mimo jiné totiž definitivně vyvracejí trvající domněnku, že během holocaustu se zachránili pouze dva sokolovští Židé, a to Egon Geiger a Erna Steinigerová. Po letech složitého prověřování lze doložit ještě další jména. A mezi nimi také právě manželé Löwyovi. Jejich záchrana má navíc svoji ojedinělost takřka v mezinárodním měřítku. A proto jsem jim věnovala tento příběh.

Helena Kavková

Historie kinematografie v Sokolově (Falknově) v kontextu jejího vzniku a vývoje v Čechách a ve světě do roku 1945 – 2. část

V roce 1922 při stanovení představ o projektu Hornického domu je v zadání počítáno s kinem pro 400 návštěvníků. Původní projekt počítal se vstupem do kina z nádvoří, ale po úpravě plánů byl přemístěn na západní stranu do dnešní ulice Odboje. Změna plánů však vedla k vytvoření jakéhosi vstupního přilepku k budově a jsem názoru, že tato přístavba narušovala celkový dojem této strany budovy a její celkovou souměrnost. Zřejmě šlo o jakýsi do-
datečně vynucený ústupek toho, aby vchod do kina byl z ulice a nemusel se zásadně měnit plán. Tato přístavba byla později, zřejmě za rekonstrukce Hornického domu v letech 1967–1970, odstraněna.

Hornický dům byl uveden do provozu v říjnu 1925. K otevření kina došlo dopoledne v sobotu 7. listopadu 1925 pod vedením dr. Hollmanna z Litoměřic. Tehdy bylo kino uzpůsobeno jen k promítání němého filmu. Zvukový film ještě neexistoval. O tom, jaký byl program při zahájení kina, historie mlčí, město však získalo nové moderní kino. Provoz starého městského kina vedle hotelu Christl byl ukončen zřejmě při zahájení promítání v novém městském kině. V blíže nedatované zprávě z roku 1925 se objevuje údaj o odprodeji zařízení kina v hodnotě 35 000 Kč. Ze zisku z tohoto odprodeje měla být částka 2 000 Kč věnována místní skupině válečných invalidů. Zajímavá je i zmínka, že z odprodeje byly vyjmuty obrazy jistého Rustlera z Voittersreuthu, nyní Vojtanova u Chebu. Další zasedání městské rady 21. října 1926 schválilo odprodej plyšových závěsů, drapérií a projekčního plátna hoteliéroví Oswaldu Forsterovi z Falknova, jenž vlastnil hotel Forster v Schramstrasse (nyní u Divadla) za cenu 3 000 Kč.

Ve světě běžel vývoj kinematografie dál. V roce 1926 se konala premiéra prvního amerického zvukového filmu Don Juan. Ještě nemluveného, ale doprovodná hudba byla použita ze speciálního gramofonu systému Vitaphone. O něco později, 6. října 1927, už zaznělo ve filmu Jazz Singer (Jazzový zpěvák) společnosti Warner Brothers mluvené slovo, i když v něm padla mezi zpívanými pasážemi jedna jediná věta. Premiéra tohoto zvukového filmu byla v Berlíně. Český film si na svoji zvukovou premiéru musel počkat do 26. dubna 1929. V tehdejší kině Alhambra a nyníjším Činoherním studiu v Ústí nad Labem – Střekově zazněla z filmového pásu slova místního průmyslníka Georga Schichta, jehož proslavené Schichtovo mýdlo s jelenem se vyrábí dodnes. Po této reklamní projekci byly uvedeny další krátké zvukové filmy. Kdy a kde tyto filmy vznikly, není známo. Zřejmě je vzhledem k reklamní vložce financoval zmíněný průmyslník. I na této události je vidět náskok kinematografie v pohraniční oblasti s většinou německy mluvícím obyvatelstvem před vnitrozemím i Prahou. Vždyť další známá zvuková projekce je uskutečněna až 13. srpna 1929 v pražském kině Lucerna, kdy se promítal americký film Lod' komediantů.

Plakát, který ohlašoval předvádění prvních českých filmů Jana Kříženeckého v roce 1898.

Po první projekci zvukových filmů v Ústí nad Labem a zvukových filmů zahraničních přišly na řadu první české zvukové filmy. Nejprve film Tonka Šibenice podle povídky E. E. Kische, který z důvodu požáru studia byl dodatečně ozvučen v pařížské pobočce amerického Paramountu v češtině, němčině a francouzštině. To, že se některé filmy vyráběly ve více jazykových modifikacích, nebylo ojedinělé. Premiéra tohoto filmu se konala 27. února 1930 v kině Alfa na Václavském náměstí v Praze. O půl roku později přibyl film Když struny lkají, následně 24. října 1930 proslavený film C. a k. polní maršálek s Vlastou Burianem a film Za rodinou hroudou. A filmový byznys prezentovaný již zvukovým filmem začal roztáčet kola výroby zvukových filmů do vyšších otáček.

Rychlý nástup zvukového filmu ve světě znamenal pro městské kino ve falknovském Hornickém domě zásadní změnu. Někdy koncem roku 1929 získalo kino zvukovou aparaturu, v té době žhavou novinku. Vždyť tehdy ještě neexistoval český zvukový film a Praha viděla premiéru zvukového filmu (amerického) v srpnu 1929 v Lucerně! Jen škoda, že neznáme datum prvního promítání zvukového filmu v našem městě. Kino mělo pevný promítací režim a jistě bylo velmi populární. Zajímavé však je, že městští radní nepodlehli tehdy módnímu vlivu v pojmenování kin. Názvy kin jako Kapitol, Alfa, Apollo, Elektra, Metropol, Centrál vycházející ze zahraničních, především amerických a německých vzorů, ale i české jako Beseda, Čas, Lípa, Světozor byly velmi módní a populární. Nad vchodem kina byl pouze velký jednoduchý nápis KINO. Kino tak převzalo starý název kina v Nádražní ulici – Städtische Lichtbildbühne. Málo je známá skutečnost, že v tehdejší kině Hornického domu působilo i další kino zvané BIO Sokol. Jeho název nebyl veden snahou o nějaké počestění Falknova, ale tím, že provozovatelem tohoto kina byla česká tělovýchovná organizace Sokol. Tato organizace sdružovala českou menšinu, především na poli sportovním, ale cizí jí nebyla ani další činnost a osvěta podporující českou veřejnost, jako např. společenské zábavy, slavnosti a výlety. Důležitá činnost Sokola spočívala v budování a výstavbě tělocvičen, tzv. sokoloven. V sokolovnách se pak soustřeďovala činnost Sokola a sály sloužily také k promítání filmů. Po vzniku Československa se Sokol začíná ucházet i o kinematografické licence. Kino pod jednotným názvem Bio Sokol byla zakládána po celém tehdejší území republiky, a to nejen ve vnitrozemí s českou většinou, ale i v německy mluvících oblastech. Buď byla stavěna přímo nová kina, či se promítalo ve vlastních sokolovnách a nebo se pronajímaly různé sály či přímo kina. Zdá se, že šlo asi o celostátně organizovanou a Sokolem podporovanou akci,

na kterou se vypisovaly i peněžní sbírky.

Ve Falknově se kulturní život české menšiny soustřeďoval zejména kolem české školy, kde kromě Sokola byla i redakce českého časopisu Výspa. Ve škole byl také organizován předprodej vstupenek na tato filmová představení. Provozovatelem českého kina Bio Sokol byli zřejmě místní sokolové. Ti si na určité dny pronajali městské

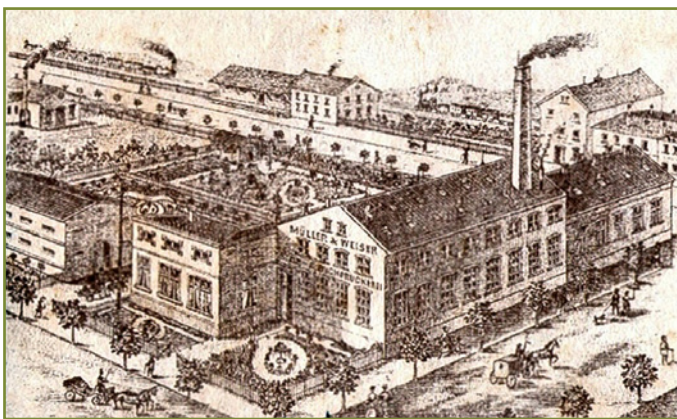

Kino v Hornickém domě v Sokolově v předválečné době.

kino a promítali pro veřejnost především české filmy. Šlo především o pátky. To byl den, kdy městské kino nepromítalo. Schéma promítání městského kina bylo takové, že nový film se promítal od soboty do čtvrtka, v pátek volno a v sobotu nastoupil nový film. To byla všeobecná praxe u stálých kin po celé republice, jen den výměny filmu byl různý. Kdy ve Falknově vzniklo Bio Sokol, není přesně známo, první zmínku o tomto kinu mám z 6. února 1931, kdy na programu byl český němý film z roku 1929 Pražské švadlenky režiséra Přemysla Pražského. V hlavní roli hrál Theodor Pištěk. Jedna zachovaná novinová zpráva nepřímo svědčí o tom, že k založení kina Bio Sokol došlo asi v roce 1930 a že to byl důsledek sporu města se státní politickou správou (ministerstvem vnitra) ohledně nedodržování jazykového zákona při promítání filmů. Spor se týká toho, že v městském kině v Hornickém domě se promítají filmy jen s německými titulky či mezititulky bez českých. A dle jazykového zákona mají být i v češtině a navíc čeština má být na prvním místě jako státní řeč. Při zadávání kinografické licence zemským úřadem v Praze se obec zavázala tyto podmínky dodržovat, ale nečiní tak. O tom, že tak musí činit, rozhodl již okresní úřad ve Falknově a zemský úřad v Praze. Rozhodnutí následně při odvolání města potvrdilo i ministerstvo vnitra. Město však i nadále tak nečiní a dále se odvolává k Nejvyššímu správnímu soudu v Praze i přes to, že jde o jasnou kauzu. Město dalším odvoláním případ protahuje, a tím úmyslně oddaluje provedení nápravy. A protože, cituji: „tímto krokem město zbavuje Čechy moderního prostředku výuky jazyka českého“, tak Sokol založil kino Bio Sokol a v pronajatém městském kině promítá české filmy. Ale to bude asi jen částečná pravda, protože stejná kina Bio Sokol ve velkém množství vznikají po celém území státu, a to i v českém vnitrozemí, kde jazykový spor nepřicházel v úvahu. Navíc v září 1930 se v Československu konaly demonstrace proti filmům mluveným v němčině. Jak celý spor dopadl, mi není známo. Co je však jisté, že kino Bio Sokol ještě v roce 1934 promítalo. Další spor města a Sokola se týkal povolení k promítání. Sokol zřejmě licenci k promítání získal, ale město odmítalo udělit Sokolu povolení.

Je zřejmé, že v tomto sporu nešlo jen o obchodní zájmy, ale o vztahy mezi Čechy a Němci. Alespoň na některých úrovních.

Kino Bio Sokol promítalo převážně jednou za měsíc v pátek. Z počátku šlo o němé filmy, jako již zmíněný film Pražské švadlenky. Po něm následoval 6. března 1931 český němý velkoformátový film Svatý Václav (1929), který měl být součástí oslav svatováclavského milénia v roce 1929 a jehož natočení stálo 4,5 miliónů Kč, na svoji dobu hodně vysoká částka. Nakonec byla premiéra filmu až v dubnu 1930. Představení se ko-

Tiskarna Müller & Weiser v Sokolově u nádraží, později zde byl postaven hotel Christl.

O vůbec první zvukový film promítaný ve Falknově asi nešlo, lze se oprávněně domnívat, že filmovou zvukovou aparaturu uplatnilo kino již dříve na jiném, nejspíše německém či americkém filmu. Ale o velký časový předstih asi nepůjde.

V červnu přišel na řadu další zvukový film Fidlovačka (1930). V tomto případě jde o komedii – muzikál podle hry J. K. Tyla. I zde, jako v původní hře, zazněla národní hymna. Přes prázdniny kino Bio Sokol ne-

Kino Alhambra Ústí n. Labem, zde se promítal poprvé na našem území zvukový film.

promítalo, ale v září je uveden poprvé zahraniční film. Návštěvníci kina mohli spatřit americký muzikál Dítě Paříže (1929) s Mauricem Chevalierem v hlavní roli. A červnu kino Bio Sokol uvedlo i v dnešní době velmi populární film C. a k. polní maršálek s Vlastou Burianem. A tak to šlo měsíc po měsíci. Řada filmů je známa i dnešním příznivcům filmu, jako např. To neznáte Hadimršku (1931), Pudr a benzín (1931), Muži v offsidu (1931), Anton Špelec ostrostřelec (1932) či Načeradec, král kubiců, na druhé straně řada filmů je pro současné diváky téměř zapomenuta. Komu říkají něco filmy jako Černý plamen či On a jeho sestra?

Ve sledovaném období provozu kina Bio Sokol (1931–1934) převažují pochopitelně české filmy. Objevuje se jen pár výjimek. Jde již o zmíněný americký film Dítě Paříže, film Nový Robinson, kde mi původ filmu zůstává neznámý, zřejmě se zde český název liší od původního. To samé platí o filmu Princ Popeláček. A poslední výjimkou je německý němý film O malém Mukovi. V posledních dvou případech jde o filmy pro mládež. Důvodem je jistě zaměření kina Bio Sokol na českého diváka, jak dospělého, tak v mladším věku, ale také opatření státu, kterými se snažil omezit import zahraničních filmů. V roce 1931 zavedl kontingentní systém, kdy československý výrobce mohl za sedm českých filmů dovést jeden zahraniční. V roce 1934 byl tento systém změkčen a nahrazen poplatkem 20 tisíc korun za jeden dovezený film.

Kino Bio Sokol také organizovalo promítání filmů pro české menšinové školy z blízkého okolí. Filmové představení Prodaná nevěsta (1933) uskutečněné 7. března 1934 mělo tři projekce. Dopoledne pro žáky mimofalknovských škol, odpoledne pro místní žáky a večerní pro dospělé.

Sokol však nebyl jedinou organizací, která pořádala filmová představení se zaměřením na českou menšinu ve Falknově. Z první poloviny roku 1932 existuje zmínka o kině ve vojenských kasárnách nazývané Zátíší. Sloužilo k promítání filmů pro děti důstojníků, rotmistrů a poddůstojníků. Jistě šlo jen o provisorní kino. Jak často promítalo a jaká byla nabídka, se mi nepodařilo zjistit. Další zmínka o tomto kině je z 8. června 1934, kdy se zdarma promítalo v rámci Dětského dnu. I tentokrát název filmu zůstává neznámý. Jediná zmínka o promítání, které organizovali Junáci a skauti, pochází z 8. dubna 1934. Promítal se němý ruský film O hodné Mášence a čaroději Mračivci. Další organizací, které uspořádala promítání filmů, byla Ochrana dětí a matek. Ta 24. června 1933 uspořádala promítání filmu pro děti Sněhurka a sedm trpaslíků. Toto představení bylo již uskutečněno v novém kině Alfa.

V roce 1933 zahájilo provoz nové kino Alfa v tehdejší Schramstrasse 25, dnes v ulici U Divadla 1022 naproti tehdejšímu hotelu Forster. V roce 1932 se započalo stavět a březnu 1933 bylo kino hotové. Kolaudace kina nese datum 4. dubna 1933. Kino nechaly postavit tři ženy – Elisabeth Bassl, manželka stavitele kina Josefa Bassla, vdova po falknovském fotografu a provozovateli prvního kina ve městě Martha Czechová a její dcera Gisela Mrázová. Stavbu kina provedl místní stavitel Josef Bassl. Architektem, který vypracoval plán kina, byl v tehdejší době známý architekt Richard Brosche z České Lípy, respektive Ústí nad Labem. Šlo o odborníka na stavbu veřejných staveb a stavba falknovského kina nebyla jeho první stavbou podobného typu. Známé jsou jeho projekty kin jako je kino Varieté v Děčíně – Podmoklech, kino Lípa v Duchcově (1928), kino Vesmír v Trutnově (1929), ale třeba i stavba evangelického kostela v České Lípě. Vedle kina ve Falknově se tento architekt ve zdejším regionu zapsal projektem kina v Aši (1930), tehdejšího kina Friedrich, dnes kino Aš na Masarykově náměstí. Nejznámější je však jeho projekt ústeckého Činoherního studia (1927), dříve kina Alhambra, které je známé první projekcí zvukového filmu v Československu.

Kino Alfa mělo kapacitu více jak 500 diváků, čtyři lóže a dvě postranní galérie. Šlo o moderní pěti-podlažní budovu. Jeho zřizovatelky se v názvu kina nechaly inspirovat asi názvem známého pražského kina a paláce Alfa. Šlo o módní a hojně používaný název kin. Zahájení provozu kina bylo nachystáno na čtvrtek 6. dubna 1933 s uvedením filmu Markýza de Pompadour. Ten den se konala celkem dvě představení: první představení po pozvané a druhé představení pro veřejnost. Přítomné diváky přivítal gymnaziální profesor Pollak, který jim zároveň poděkoval za účast. Finanční výtěžek byl rozdělen mezi nezaměstnané (80%) a mezi sirotky (20%). Již druhý den po slavnostním představení byl promítán český zvukový film Písníkář (1932). O dalším repertoáru kina prameny téměř mlčí. Ale jistě se mnoho neliší od známých programů kin v jiných městech. Rozhodující podíl v polovině 30. let mají americké filmy a vzhledem k početné německé většině ve městě filmy německé. Vzhledem k rozšiřující nabídce a také státním opatřením se promítaly i filmy domácí provenience.

Od roku 1933 tak ve městě působila opět dvě kina – kino Alfa a Městské kino v Hornickém domě spolu s pronajímaným kinem Bio Sokol. Oba podniky musely již od těchto let čelit vážné hospodářské krizi, která se jistě projevila na návštěvnosti. A nejen na ní. V lednu 1936 na svátek Tří králů (6. leden) bylo nahlášeno vloupání do pokladny Městského kina v Hornickém domě, kde z kasy zn. Wertheimer bylo odcizeno 19 060 Kč. K vloupání došlo po rozbití okna. Díky této zprávě se nám zachovalo jméno nájemce městského kina. Šlo o jistého Eduarda Hauptlorenze.

Obě kina přežila těžkou dobu velké hospodářské krize v 30. letech, ale dožila se jiné složité doby, roku 1938, kdy se podstatná část českého území spolu s Falknovem stává součástí Německé říše. U kina Alfa v ulici Schrammstrase 25 je v letech 1940–41 uváděn Otto Czech. Na této adrese má i své bydliště. Zřejmě půjde o syna Marthy Czechové a Wilhelma Czecha. Z uvedeného údaje není ale zřejmé, zda šlo o majitele, spolumajitele či jen provozovatele kina. U druhého městského kina v Hornickém domě došlo v roce 1940 k přejmenování kina na Kammer-Lichtspiele, přeloženo Komorní kino. Nájemcem

a provozovatelem tohoto kina stále zůstává Eduard Hauptlorenz. Jen změnil bydliště. Z ulice Elbogener Strasse 36 (Karla Havlíčka Borovského) se přestěhoval na lepší adresu do Franz Schubert Strasse 1 (J. K. Tyla). Jde o první vilu u řeky od mostu naproti bývalému hotelu Ohře. Co je zajímavé, že za souseda měl stavitele Bassla, který postavil kino Alfa v ulici U Divadla. A tak si přes plot mohli krom jiného popovídat i o kinematografii.

Jiří Kubiček

Emil Rösler – zapomenutý architekt

Emil Rösler patří mezi zapomenuté architekty meziválečného období, mezi které můžeme řadit třeba Ohmannova a Loosova žáka Rudolfa Welse, Wagnerova žáka Karla Ernstbergera nebo Berndlova žáka, švýcarského architekta Heinricha Scherrera. Všichni tito jmenovaní architekti působili v Karlovarském kraji, tedy i na Sokolovsku.

Emil Rösler je tak trochu stále záhadnou osobností. Víme, kde se narodil a pracoval, neznáme ale podrobnosti jeho životní pouti. Zajímavostí také je, že se sice narodil v severních Čechách, většinu života ale žil a pracoval v saském Plavně ve Vogtlandsku (Plauen in Vogtland).

Architekt Emil Rösler se narodil 31. 12. 1874 ve Vlčí Hoře (Wolf-sberg) u Rumburku a zemřel 8. 12. 1954 v Plavně. Působil ve Wolf-sbergu, Děčíně, Drážďanech a v Plavně (Plauen) v Sasku.

Dnes už víme, že jeho synem byl zahradní architekt Otwin (narozněný v Drážďanech roku 1900 a bydlící také v Plavně). I druhý architekt Rösler, Siegfried, pocházející z Rumburku (1902) a žijící také v Plavně, byl také Emilovým synem.

Nejznámější stavbou dle Röslerova návrhu je obchodní dům Julius Tietz v Plavně, později Hertie, jenž je dnes přestavován na sídlo Zemského úřadu (Landratsamt). Rösler byl členem umělecké skupiny Freie Vereinigung Vogtländischer Künstler, spolupracující se spolkem „Kunstverein Plauen“, která v 2. patře obchodního domu Tietz vystavovala obrazy a sochy s postranním úmyslem, že „umění zde má být také pro ty, kteří by na něj měli čas jen mezi dvěma nákupy“. Bylo zde vystaveno několik set obrázků, které si mohli lidé i zakoupit.

V rodném Rumburku vzniklo několik staveb E. Röslera, mimo jiné pozoruhodná stavba kavárny Henke. Ve stejném období vznikla velice dobře zachovaná a restaurovaná vila Brettschneider v Děčíně z roku 1924 ve stylu art deco, kterou zpracovala historička Alena Sellnerová z Ústí nad Labem v projektu Slavné vily. Objekt nyní vlastní nový majitel, který si je plně vědom výjimečnosti dochování vnitřní interiérové výbavy, a proto ji pečlivě podle dochovaných materiálů rekonstruuje, tato vila tak bude jako jedna z mála zachována plně podle původního autorského záměru.

Teprve nedávno byla vyhlášena za kulturní památku knihovna s hasičárnou v Aši, kterou E. Rösler navrhl v roce 1930. Stavba je pozoruhodným polyfunkčním objektem, sdružujícím zdánlivě nesourodé funkce, patříci mezi reprezentanty německého tradicionalismu a art deco na našem území.

Architekt E. Rösler.

Knihovna s hasičárnou v Aši.

Budova má z urbanistického hlediska velký význam pro utváření města. V přízemí je depo pro požární techniku, v prvním patře prostory městské knihovny, ve druhém patře kanceláře hasičského sboru a v obytném podkroví služební byty. A právě v prvním poschodí, v prostorách bývalé knihovny, chce město Aš vybudovat muzejní expozici pod názvem Regiony Oelsnitz a Aš v zrcadle umění. V interiéru se dochovalo technické vybavení související s funkcí hasičské zbrojnice a také uměleckořemeslné prvky, jako jsou okenní a dveřní výplně a jejich kování, dlažba, dřevěné obložení stěn, vestavěný trezor, okenní výplně s vitrážemi. Cenné detaily jsou také na fasádě budovy.

Budova spořitelny, nyní sídlo oddělení kraslické policie.

Další zajímavé stavby Emila Roeslera v našem regionu vznikly v Kraslicích – Spořitelna (dnes Policie ČR) a dnešní Poliklinika.

Spořitelna je z architektonického hlediska velmi zajímavá modernistická administrativní budova s uměleckořemeslnými prvky.

Poliklinika Kraslice – původně Bezirkskrankenkassee – z roku 1925 je příkladem mohutné administrativní budovy pojaté v sice moderním geometrickém stylu, ale s tradičními prvky výzdoby.

Zdravotní pojišťovna, nyní poliklinika Kraslice.

Pátání po díle Emila Röslera je na začátku. Už dnes ale můžeme mapovat některé jeho stavby, ať už z Krušnohoří či z Drážďan nebo Hofu. Každopádně již zlomek „znovuobjevených“ staveb ukazuje, jakou zajímavou osobností byl.

Michael Rund

Eva Erbenová

V letošním květnu jsme si připomněli 67. výročí konce druhé světové války, nejhorší války lidské historie. Vyvrcholením nacistické krutosti na samém konci tohoto konfliktu byly takzvané pochody smrti, neboli evakuační transporty vězňů a vězeňkyň z koncentračních táborů ohrožených postupem spojeneckých vojsk. Tyto pochody křižovaly od ledna 1945 Evropou a pro značnou část nemocných, zesláblých, vyhladovělých a vyčerpaných vězňů byly prakticky likvidační. Tisíce lidí při takovýchto nesmyslných pochodech zahynulo na celkové útrapy či bylo strážemi jednoduše zavražděno. Kdo přežil, nikdy na prožitou hrůzu nezapomněl.

V dnešní době již žije jen málo těch, kteří to vše na vlastní oči viděli a zažili a mohou podat svědectví a zároveň varování nejen současné generaci. Za několik let již mezi námi nebudou ani oni a my budeme odkázáni jen na knihy, filmy, články...

Na přednášce vyprávěla Eva Erbenová své nevšední zážitky.

Ty nám však nenahradí bezprostřední kontakt s těmi, kterým bylo dáno přežít a setkání s nimiž bývá nezapomenutelným a neopakovatelným zážitkem pro ty, kteří chtějí naslouchat.

Pro studenty sokolovského gymnázia a sokolovskou veřejnost byl jistě takovým neopakovatelným dnem 10. květen 2012, kdy do Sokolova zavítala paní Eva Erbenová, která od roku 1948 žije v Izraeli, avšak občas přijede i do svých rodných Čech.

Paní Eva se narodila s příjmením Löwidtová a je židovského původu. Ve svých 11 letech byla i s rodinou deportována z Prahy do Terezína a odtud do Osvětimi. I když zde pobyla jen tři týdny, dojmy ze setkání s andělem smrti doktorem Mengelem či obrazy kouře z krematorií v ní navždy zůstaly. S maminkou Martou byly poté transportovány do tábora Schlesiersee, odkud se koncem ledna 1945 vydaly při pochodu smrti na svou strastiplnou pouť. V březnu došly za nezměrných útrap do bavorského tábora Helmbrechts, odkud 13. dubna putovaly dál, směrem do Čech. 17. dubna došly do koncentračního tábora ve Svatavě, kde značně vysílená maminka Marta zemřela. Přímo před očima své čtrnáctileté dcery Evy. „Evičko, já už dál nemohu“. Políbila mě a z jejích očí mi bylo vše jasné. Cítila jsem to, ale rozum se vzpínal uvěřit. Nepřestávala jsem k ní mluvit, jako kdybych nevěděla, že jsem maminku právě ztratila. Když rozdávali chleba, nevšimli si, že maminka už nežije, a hodili porci také k ní. Snědla jsem oba krajíce.“

Ráno 19. dubna se pochod vydal dále, směrem na dnes již zaniklé město Čistá ve Slavkovském lese. Zde navečer se malá Eva uchýlila do stodoly a zahrabala do sena, a když se ráno probudila, byli všichni pryč. Prostě na ni zapomněli... Vydala se tedy na cestu neznámou krajinou a asi po čtyřech dnech se ocitla v Postřekově na Domažlicku, kde se jí ujala místní česká rodina Jahnů, která ji skrývala až do konce války.

Na své neuvěřitelné zážitky a na to, že jí bylo osudem dovoleno přežít, vzpomíná paní Eva dodnes jako na něco vzdáleného, neskutečného, avšak bohužel pravdivého. Dvacet let se o tom nikomu nezmínila, až když s manželem navštívili v roce 1967 Československo a zajeli do Postřekova, začala paní Eva o své minulosti mluvit. A činí tak naštěstí dodnes, aby lidem dnešní doby i dob budoucích předala své svědectví o tom, že někdy je vskutku „Člověk člověku vlkem...“

Na základě jejich zážitků vzniklo také několik knih v různých jazycích (Sen, Escape Story, Man hat mich vergessen...) a byl natočen hraný dokument O zlém snu.

Paní Erbenová u hrobu židovských žen z pochodu nedaleko zaniklého města Čistá.

Vladimír Bružeňák

Jak se z Falknova nad Ohří stal Sokolov

Brzy po konci druhé světové války byla v souvislosti s odsunem německého obyvatelstva a s postupným dosidlováním pohraničních oblastí především z českého vnitrozemí všeobecně vyvíjena a podporována snaha o počestění německých označení a místních názvů.

Falknovští občané nezůstali pouze u toho, někteří z nich zdůrazňovali, že je nutno přejmenovat rovnou i celé město. O počestvování rozhodovala Místní správní komise ve Falknově, která měla dočasně organizovat chod města a z níž se později stal místní národní výbor. Postupně byly odstraněny německé nápisy a v rámci tohoto procesu bylo rozhodnuto přejmenovat hotel Gössl na hotel Česká beseda, Herrenhaus na hotel Svoboda, hotel Hahm na hotel Český dům. Přejmenování se týkalo také názvů ulic, a to nejen těch, jejichž názvy byly poněmčeny. Jednalo se například o výhledové silnice z města. Kraslická třída byla změněna na třídu Maršála Stalina a Loketská třída na třídu K. H. Borovského. Křížová ulice byla přejmenována na třídu Maršála Tita a Růžové náměstí se stalo náměstím Jana Žižky z Trocnova.

Vítězná ulice byla změněna na ulici Petra Bezruče. Některá z těchto označení ulic se zachovala dodnes.

Únorové události roku 1948 měly na přejmenování města Falknov nad Ohří na Sokolov pouze nepatrný vliv, neboť přejmenování bylo plánováno již o několik let dříve. K žádosti Okresního pedagogického sboru o přejmenování města bylo při vydávání potravinových lístků uskutečněno hlasování, zda má městu zůstat původní název nebo má být název změněn na Sokolov. Při výdeji lístků občané dostali lístek, kde měli přeškrtnout jedno ze jmen a o změně jména se tak vyslovit.

V rozhodování o změně názvu města nebyli obyvatelé jednotní. Ve farní kronice kostela sv. Jakuba Většího se můžeme dočíst negativní postoj k celé této události. „Bylo provedeno i jakési hlasování, které však dopadlo neurčitě, vlastně tak, že se s tím sami nepochlubili. [...] město Falknov bylo dostatečně počestveno a bylo tak známo po celém světě. Ovšem navrhovatelé si prosadili svou...“ Proti přejmenování se vyjádřil i člen místního národního výboru Ladislav Pokorný, který argumentoval tím, že název Falknov nad Ohří je již vžitý a představuje celou řadu průmyslových pojmů a průmyslové korporace se podle něj měly k přejmenování také vyjádřit. V referendu však bylo nakonec 83% obyvatelstva

Plakát zvoucí na oslavu přejmenování města.

Generál Svoboda podepisuje pamětní knihu města.

pro přejmenování města a 13% proti. Rozhodnutí, že město bude přejmenováno v březnu roku 1948, padlo na schůzi rady místního národního výboru v srpnu roku 1947.

K prokázání české historické půdy vypsalo plénum místního národního výboru ustanovením ze 14. ledna 1948 literárně-historickou soutěž zachycující historii města. Soutěž byla vypsána tak, aby ceny byly předány v březnu 1948. Dílo mělo upozornit na slovanské osídlení

na území města již v 10. století, dále mělo popularizovat průmysl města. Práce měly být odevzdány do 1. března 1948 a vyhodnocovací porota se skládala ze spisovatelů Marie Majerové, Jana Tomana, Josefa Drdy, zástupců ministerstva informací a ministerstva školství a jednoho historika, který není v kronice jmenován. Do soutěže přihlášily své projekty tři uchazeči. Presidiální sekretářka místního národního výboru Věra Hidcová-Pojarová, ředitel sokolovské národní školy Václav Němec a karlovarská firma Scherzer & Stingl.

Podle hodnocení spisovatelů Josefa Tomana a Jana Drdy splnil nejlépe podmínky soutěže projekt sekretářky Věry Hidcové-Pojarové. Dílo ředitele Václava Němce neodpovídalo požadavkům soutěže, i když bylo jinak dobré. Malá práce Scherzera & Stingla byla prý neúplným dílem. Vzhledem k zaneprázdněnosti členů poroty se vyhodnocení soutěže zdrželo. První cenou měla být částka 20 000 Kč, druhou 10 000 Kčs a třetí 5000 Kčs. Jelikož další účastníci nesplnili podmínky soutěže, měl každý dostat po 3 000 Kčs jako odměnu za účast.

Město bylo nakonec přejmenováno již 8. února 1948 ministrem vnitra Václavem Noskem, ovšem vzhledem k únorovým událostem byla oslava 5. výročí bitvy u Sokolova a zároveň oslava přejmenování města nutně odložena až na 31. března. Okamžitě po podání demise ministrů nekomunistických stran ve vládě bylo místním rozhlasem obyvatelům oznámeno, že pracující ze všech závodů (přes 400 účastníků) se na svém manifestu v Hornickém domě shodli na ustanovení nové Národní fronty na základě pokroku a socialismu. Zároveň byl jednomyslně přijat návrh poslat telegram prezidentu Benešovi a předsedovi vlády Klementu Gottwaldovi, kde měla být vyjádřena podpora komunistické straně v souladu s tehdejší politickou situací. Rovněž byl poslán telegram předsedovi československé sociální demokracie Bohumilu Laušmanovi. Podle kroniky proběhly únorové události v sokolovském okrese přímo ideálně - díky Komunistické straně Československa. „Záškodníci“ prý uprchli za hranice do Německa. Doslova se můžeme dočíst, že „pohraniční Sokolovsko [...] uvítalo nový den našich národních a státních dějin radostně...“

Tak důležitá událost, jako bylo přejmenování města, musela být pro tehdejší dobu odůvodněna nejen historií města. Tehdejší občané ji považovali i za vyjádření vděčnosti československým zahraničním vojákům, kteří u Sokolova bojovali.

Na oslavu 5. výročí bitvy u Sokolova a přejmenování města na Sokolov lákal leták, slibující účast ministra obrany armádního generála Ludvíka Svobody a poslance Ústavodárného národního shromáždění a předsedy osidlovací komise Bedřicha Steinera, kteří se bitvy osobně účastnili. Pozván byl i vojenský poradce z velvyslanectví SSSR plukovník Sizov. Ten se však z oslavy omluvil.

Náměstí bylo od ranních hodin 31. března 1948 vyzdobeno vlajkami všech tehdejších spojeneckých slovanských států. Po 5. hodině odpolední nastoupila na náměstí čestná rota místní posádky a vojenská hudba z Chebu. Před 6. hodinou pak byli na hranicích sokolovského a karlovarského okresu přivítáni očekávaní hosté. Ti následně vystoupili na Starém náměstí před vojenským útvarům. Poté co pan ministr provedl přehlídku čestné rot, odebral se v doprovodu předsedy místního národního a bývalých zahraničních vojáků výboru na radnici, kde se zapsal do pamětní knihy a diskutoval se svým doprovodem. Osobně si ještě některé zahraniční vojáky pamatoval z bitev u Sokolova, Kyjeva či Dukly. Po 8. hodině vešli státníci a reprezentanti města do přeplněného sálu v Hornickém domě. Program byl plný projevů, písní i recitace. Celá akce byla organizována místním národním výborem v čele s jeho předsedou Jaroslavem Jindáčkem. Ten v úvodním projevu prohlásil, že sedm století národního

Generál L. Svoboda při přehlídce čestné rot na Starém náměstí.

germánského útluu málem zničilo slovanské tradice města. U Sokolova, podle něho, vojáci splatili sedm století útluu a křivd československého pohraničí. Podle článku Jana Tomčíka v chebském Rudém právu byli všichni občané Sokolovska hrdí, že okres nově ponese historické jméno.

Při poděkování generál Svoboda vzpomněl na bojovníky u Sokolova těmito slovy. „Vaše přání a rozhodnutí, přejmenovati toto město na Sokolov je v pravdě symbolické. U Sokolova bojovali naši vojáci za svobodu sovětské země tak statečně, jak později bojovali rudoarmějci za osvobození Československa a Prahy. Z této bojové spolupráce se zrodilo přátelství a spojení československo-sovětské, jemuž Sokolovo zůstane navždy příkladem a symbolem. Je třeba, abyste si toto uvědomili zejména vy tady, kteří žijete a stojíte na nejzápadnější výspě československé a slovanské. Hory, které jsou za vámi, jsou nejen hranicí československou, ale také hranicí polskou a sovětskou, tedy hranicí celého Slovanstva. Držte a braňte je pevně, věrně a neochvějně – tak jako naši chlapi před pěti lety drželi a bránili SOKOLOVO a řeku

Přehlídka čestné roty.

Mža – aby přes ni německé tanky nepřešly.“ Dále neopomněl zmínit únorové události a kritiku vlastizrádců, kteří byli podporováni nepřáteli Slovanů. Vyzval hraničáře, aby byli na přejmenování města hrdí a aby byli věrní jeho odkazu.

Poslanec Bedřich Steiner zmínil důležitost bitvy u Sokolova a zařadil ji k nejsvětějšímu momentům československých dějin. V souladu se sokolovskými vojáky měl všechen pracující lid splnit jejich tehdejší bojové heslo: Úkol musí být splněn. Po proje-

vech přijali oba hosté diplomy o jmenování čestnými občany města a ještě téhož večera po 23. hodině odjeli. O oslavě se zmínilo i několik tehdejších novin. Například chebské pohraniční Rudé právo, Obrana lidu, Svobodné slovo i Právo lidu.

Již o několik dní předtím, 8. března 1948, v den výročí bitvy u Sokolova, byla na tehdejším poštovním úřadě otevřena přepážka, kde bylo možné k příležitosti památného dne orazítkovat dopisy a balíky razítkem s legendou: „Sokolov – přátelství zpečetěné krví. 5. výročí bojů u Sokolova.“ Tím přestal na poštovních úřadech oficiálně existovat Falknov nad Ohří.

Sokolováci se velmi energicky zbavili „všeho braku a přítěžku [...], který brzdil jejich volný krok vpřed.“ Občané města si následně stanovili další náročný úkol. Úplně zbourat staré město a o 2–3 kilometry dál postavit pod horami nový Sokolov. Důvodem bylo, že geologové našli pod městem hojná naleziště uhlí. Nový Sokolov měl být na řece Ohří postaven na přelomu 60. a 70. let: Úkol musí být splněn... Předseda Okresního národního výboru v Sokolově dodal: „Věřte, na Ohří bude nové Sokolovo. Já sám a moje děti chceme tam ještě bydlet.“ Naštěstí zůstalo jen u plánů.

Počestění původního názvu Falkenau na Falknov nebylo v roce 1948 považováno za dostatečný projev slovanství. V rámci proklamované slovanské sounáležitosti se občané města rozhodli zaměnit původní Falkenau, který v doslovném překladu znamená Sokolí nivu či luh, za český ekvivalent Sokolov. Současné pojmenování města je odkazem na sokolnictví, kterému se podle pověsti věnoval bájný zakladatel města rytíř a ranhojič Sebastian, který se podle legendy usadil u ústí řeky Svatavy do Ohře po křížové výpravě na Turky. Přejmenování města Falknov na Sokolov nejde považovat za akt bývalého režimu. Ačkoliv komunistický režim využil poválečných antipatií ke všemu německému, zatímco podporoval představu o „slovanském přátelství“ mezi ČSR a SSSR, nelze předpokládat, že by k přejmenování města za jiné politické situace nedošlo. Název města by proto neměl být považován za pozůstatek komunismu, který přetrvával do současnosti.

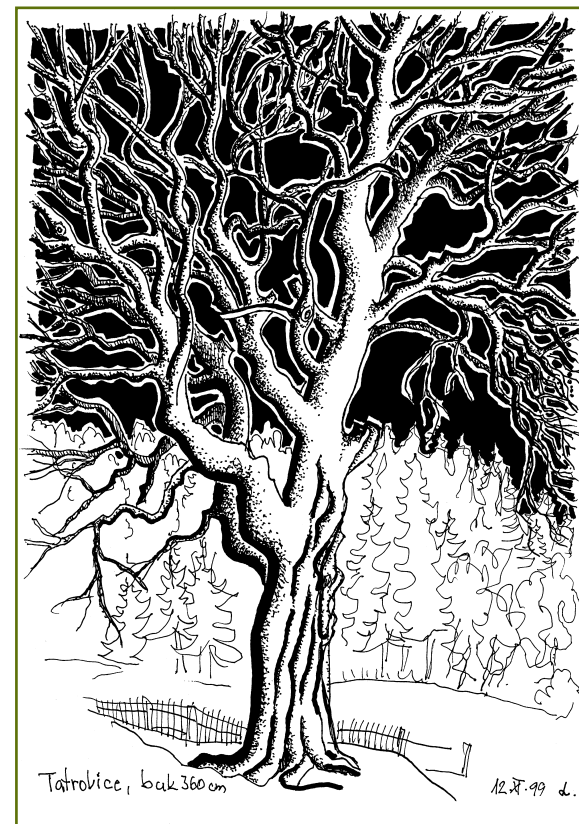
Michal Makaj

Pocta starým stromům Sokolovska v kresbách Vladimíra Lepše – 3. část

Buk v Tatrovicích

Buk se jako typický lesní strom vyskytuje na Sokolovsku poměrně často. Mezi chráněnými stromy je přesto výjimkou. Památný buk v Libavském údolí poničil orkán Kyrill tak, že z nádherného stromu zbyl pouze třímetrový pahýl kmene. Také druhý a poslední památný buk Sokolovska, zvaný Kaasův buk, je dožívajícím velikanem u lesní cesty ve svahu pod kamenolomem severovýchodně od Horní Rozmyšle.

Mezi staré buky, které by se mohly stát památnými stromy, rozhodně patří buk na hraně terasy nad ústím úvozové cesty na východním okraji Tatrovic. Vypíná se nad zahradou čp. 14, přímo proti památné Tatrovické lípě. Udivuje mocnými kořenovými náběhy a široce rozložitou korunou. Kmen, rýhovaný mělkými podélnými brázdami, je zelený od řas a lišejníků. Dole přechází do mohutných kořenových náběhů, zčásti sbíhajících po hraně terasy. Buk bohatě plodí a je zdravý, bez zjevné houbové infekce. V roce 2003 byl vysoký 22 m a kmen měřil 371 cm v obvodu ve výšce 1,3 m.

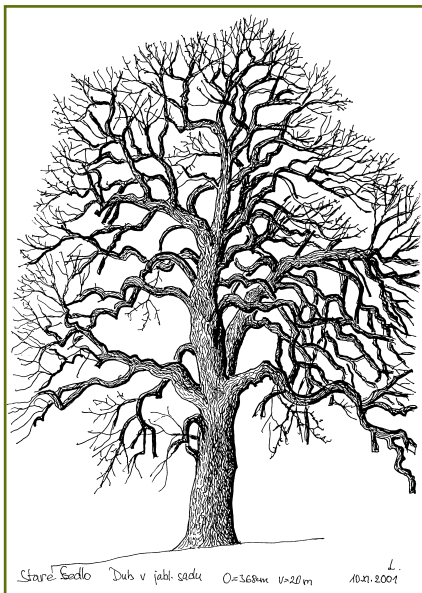

Tatrovický buk.

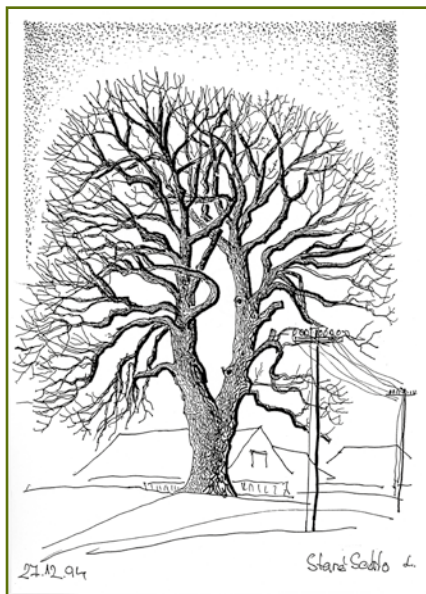
Staré duby ve Starém Sedle

Na jižním obvodu Starého Sedla, v prostoru mezi zahrádkami a statkem, stojí skupina starých dubů. Některé rostou na oplocených pozemcích, jiné jsou volně přístupné v hustém náletu mladých dřevin. Kmeny sedmi nejmohutnějších dubů dosahují v obvodu od 310 do 410 cm. Nejhezčí je největší strom z řady pěti dubů za čp. 152. Stojí v oplocené zahrádce na místě zpustlého jabloňového sadu. Velmi pěkný, pravidelně rostlý, 20 m vysoký, zdravý soliterní dub má vysoký válcovitý kmen ($o = 372$ cm) a krátké kořenové náběhy. Upoutá především bohatou korunou kulovitého tvaru, kterou tvoří chochol dlouhých větví. Jen některé větve v dolních partiích koruny jsou částečně prochlé a olámané. Je vhodným stromem k ochraně.

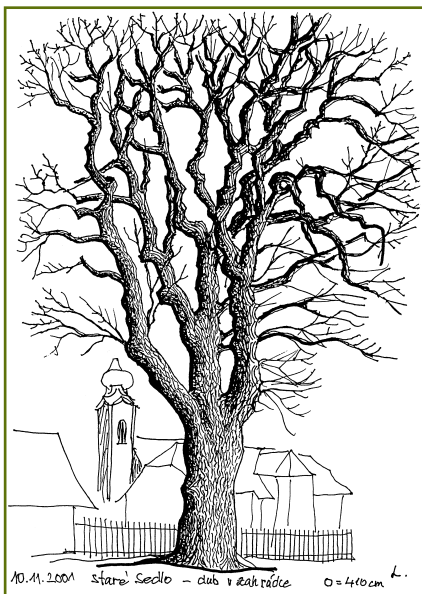
Památným stromem byl v roce 2000 vyhlášen největší ze starosedelských dubů, nápadná solitéra v plotu zahrady čp. 67 vlevo nad silnicí k Sokolovu. Jeho nízký kmen ($o = 492$ cm) s výraznými kořenovými náběhy se ve třímetrové výšce rozděluje a vzá-

Staré Sedlo – nejhezčí strom ze skupiny dubů.
($o = 372$ cm, $v = 20$ m).

Staré Sedlo – památný strom Dub ve Starém Sedle.
($o = 492$ cm, $v = 21,5$ m).

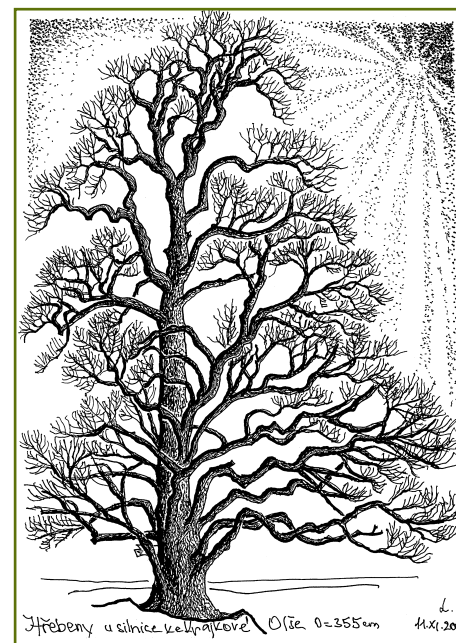
Staré Sedlo – nejsilnější dub ($o = 410$ cm) roste v zahrádce; v pozadí kostel Nejsvětější Trojice, kterému tehdy chyběla makovice na vrcholu věže.

pětí vytváří zdravou, širokou korunu z velkého množství dlouhých větví. Strom nadchne jak celkovou mohutností, tak atraktivní polohou na vyvýšeném místě. Patří mezi nejkrásnější stromy Sokolovska.

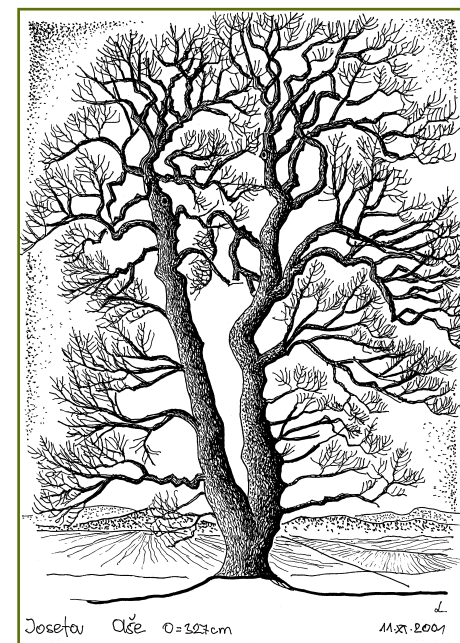
Staré olše mezi Josefovem a Krajkovou

Olše patří mezi charakteristické dřeviny doprovázející vodní toky. Na Sokolovsku nejsou vzácností ani olšové aleje (například ze Sokolova směrem ke Starému Sedlu nebo v Jindřichovicích pod zámek). Mohutné olše lepkavé rostou také u silnice z Josefova do Krajkové. Alej je už silně prořídla, stále však můžeme obdivovat jednotlivé staré stromy s kmeny o větším než metrovém průměru.

Jaroslav Michálek

Josefov – Krajková – nejsilnější olše lepkavá vlevo u silnice; $o = 355$ cm, $v = 15$ m.

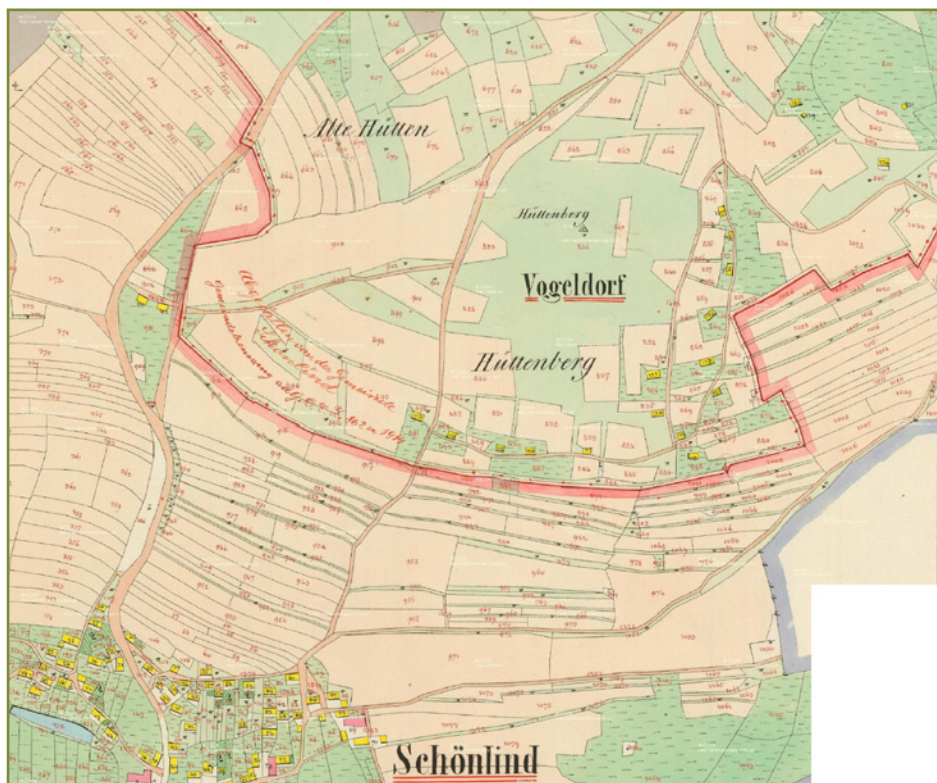

Josefov – dvojkmen olše lepkavé, první strom v řadě pěti olší vlevo u silnice do Krajkové, na výjezdu z Josefova není nijak mimořádný velikostí, ale pro grafika je přesto zajímavým objektem; $o = 327$ cm (společný kmen), $o = 192$ a 228 cm (jednotlivé kmeny).

Opomíjená místa v krajině I. – Ptačí

Krajina kolem nás má mnoho míst, která jsou svými estetickými hodnotami obecně známá, jsou vyznačena v mapách nebo se jen tradují, stávají se turistickými cíly i místy relaxace a odpočinku. Snad téměř každý taková místa zná a některá z nich jsou jeho oblíbená. Jejich hodnoty jsou dány jednak subjektivními pocity a představami, jednak měřitelnými kvalitami daného území. Většinou se jedná o území alespoň na první pohled neponičená, s vyváženou obrazovou scénérií, místa nesoucí historickou paměť, nebo jsou to místa, ze kterých lze takovéto krajiny zhlédnout – rozhledna nebo jen samotný vrchol kopce s rozhledovými možnostmi.

V naší krajině se však nachází ještě mnoho dalších míst, která jsou esteticky přívětivá, někdy až fascinující, ale protože leží mnohdy na nepřístupných místech, mimo turistické cesty, uprostřed nehostinné krajiny, daleko od civilizace či jsou schovaná v hornatém území za prudkým horským hřebenem, zůstávají často zapomenuta. Už teď se vám mohou některá taková vybat. Cílem následujících řádků, a několika dalších pokračování, je tedy přiblížit subjektivně vybrané zajímavé mikrokrajiny napříč územím širšího Sokolovska.

Výřez z mapy stabilního katastru (r. 1842).

Jedním z takových míst jsou bezesporu staré opuštěné vesnice ve Slavkovském lese a Krušných horách. Mohly by k nim patřit i zaniklé obce v Sokolovské pánvi, pokud by však jejich původní území nebylo natolik pozměněno a neztratilo tak veškerou svoji krajinnou paměť. Vynechejme však obecně známé zaniklé vsi a podívejme se na jedno místo, kde kdysi stály domy a v horském okolí se náročně

Kamenné snosy v oblasti Ptačí. Foto P.Krása.

hospodařilo a kde se dnes setkáme „jen“ s velmi zajímavou krajinnou scénérií nemající v širším krajinném měřítku obdoby. Podívejme se na okolí vrchu Ptačí v Krušných horách.

Lokalitu Ptačí nalezneme u Šindelové asi 500 m severoseverozápadně nad osadou Krásná Lípa. Pro naše potřeby se rozkládá v okolí vrcholové plošiny kóty Ptačí hora (826,7 m n.m.) a na její jižní a jihovýchodně orientovaných svazích. Kdysi zde stálo několik domů, které byly součástí plošně rozsáhlejší vsi Vogldorf, ale dnes zde po těchto stavbách nejsou na první pohled téměř žádné známky. Mapa stabilního katastru z roku 1842 zaznamenává přibližně 250 m jižně a 150 m východně pod vrcholovou plošinou podél vrstevnicové cesty „řadu“ jen 15 nezděných budov. Později tu sice vogldorfští postavili několik dalších domů, ale i po těch toho v krajině moc nezůstalo. V roce 1952, kdy v této oblasti proběhlo letecké snímkování terénu, je zde patrné již jen 6 domů a 9 holých základových ploch po bývalých stavbách. To, co však přetrvává a nyní je součástí krajinných hodnot, je systém kamenných snosů oddělujících jednotlivé pozemky a reflektujících dřívější lidské sídlení a náročné hospodaření. Linie snosů širokých 2–4 m a vysokých i 1 m jsou v terénu natolik patrné, že se projevují i ve vzdálenějších pohledech a jsou výborně patrné na leteckých snímcích. Většina snosů kopíruje vrstevnice s jižní svahovou orientací, další na ně kolmo navazují. Jejich zřetelnost je dodnes velmi vysoká, snosy zůstávají nenarušené, nerozpadají se a zajímavě tak člení terén především v podobě nepatrných teras na svazích. Snosy, ale i vřesoviště téměř nezarušují „rušivou“ vegetaci, což je zjednodušeně dané špatnou rozložitelností vřesového opadu a obecným nedostatkem kvalitních půd, a zůstávají tak dlouhodobě

Modřínová alej poblíž vrcholu Ptačího vrchu. Foto P.Krása.

neměnné. Právě tyto kamenné snosy jsou určujícím prvkem pro zdejší krajinný prostor. Ten je tu ideálně doplňován mozaikou vřesovišť tvořenou keříčky brusinek a borůvek, vřesu a střídanými horskými trávníky se smilkou tuhou. Nejrozsáhlejší a nejucelenější vřesoviště se nachází ve vrcholové části Ptačí. Směrem dále od vrcholu se keříčky uplatňují jen ve snosových liniích a plošně přibývá horských travnatých luk. Tyto bylinné a keříčkové formace doplňují roztroušené dřeviny v podobě solitérních stromů a remízů, nejčastěji s jeřábem ptačím odolávajícím krutým zimním podmínkám. Roztroušeně tu roste také smrk ztepilý a bříza bělokorá, které zejména na jižních svazích vytvářejí místy soustředěnější porosty. Západní části vrcholové plošiny dominuje nádherná dvouřadá modřínová alej s větvemi stromů dosahujícími až k zemi.

Nosným prvkem zde popisovaného území jsou přírodní formace složené z vřesovišť, horských luk a kamenných snosů s jeřáby a jejich zakonzervovaný stav nesoucí historickou výpověď. Hranice nejsou pevné a přesně vymezené, ale všímavý pozorovatel si je dokáže najít sám. Nachází se totiž v místech, kde směrem od vrcholu dnes pro Ptačí typické krajinné prvky vynívají.

Je bezpochyby, že lokalita Ptačí představuje velmi zajímavý krajinný prvek s vysokou estetickou, přírodní i kulturně historickou hodnotou. Vzhledem k tomu, že samotné snosy nejsou ideálním místem pro růst vegetace, což dokazuje jejich dnešní podoba, která se za poslední desítky let změnila minimálně, lze předpokládat, že zůstanou v obdobném charakteru zachovány další roky a desetiletí. Pomalý nárůst stromů je jediným přirozeným ohrožením současné podoby území. V úvahu však přichází i ohrožení případnou rušivou lidskou činností. A tak v úvahu přichází zařazení lokality mezi významné krajinné prvky (drobná území vysokých krajinářských hodnot, která umožňuje registrovat zákon o ochraně přírody a krajiny), což území zajistí alespoň minimální ochranu.

Petr Krása

Výřez z leteckého snímku území (r. 1952). Vřesoviště v okolí vrcholu Ptačí jsou patrná již tehdy.

Výřez z leteckého snímku území (r. 2010).

Pohled od starckovské dělnické kolonie v Mírově okolo roku 1872 po nově otevřené Buštěhradské železniční dráze směrem k západu k nádraží v Chodově. Zatím je v provozu pouze jedna kolej. Druhá byla přistavěna v roce 1892. Vlevo je patrný nový a starý důl Anton de Padua a v zadu čerpací jáma tohoto dolu (viz článek na str. 11).

Pohlednice vydaná u příležitosti 5. výročí bitvy u Sokolova a orazítovaná v Sokolově v den přejmenování města (viz článek na str. 29).